

POD HNĚVÍNEM

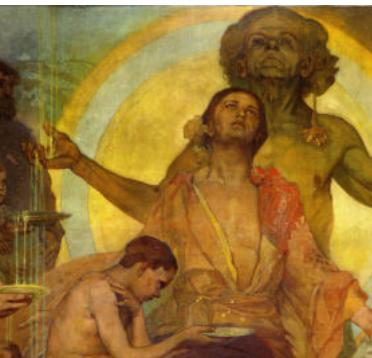
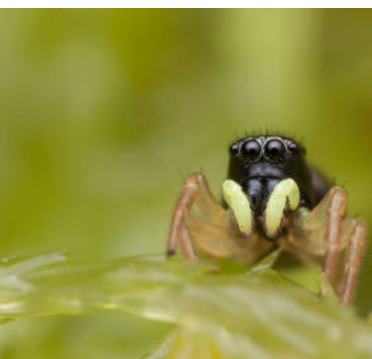
Historií a přírodou Mostecka

Časopis Oblastního muzea v Mostě

Ročník 2018, Číslo 2

OBSAH	2
ÚVOD	3

HISTORIE

Co mi vyprávěly – příběhy dvou knih z muzejní knihovny	4
Vzpomínky na muzeum	7
180 let od narození Ludwiga Schlesingera 1838–1899	10
Střelba „ku ptáku“	13

Z MUZEA

Muzejní noc 2018 „Osudové osmičky“	15
Jarní přednáškový cyklus	16
Rekonstrukce bitvy o Most a oslavy 100 let vzniku republiky v Mostě	16
Uzavření přírodovědné expozice	17
Nominace Hornického regionu Krušnohoří/Erzgebirge na Seznam UNESCO	18
Mostecký Svět kachlových kamen v Muzeu města Ústí n. L.	19
Přírodovědné vycházky v roce 2018	20
Týden knihoven 2018 v Oblastním muzeu v Mostě	22

ZE SBÍREK

Přehled exponátů měsíce za rok 2018	23
Poslední monumentální dílo Alfonse Muchy	26
Nejstarší geologický vzorek ve sbírce Oblastního muzea v Mostě	28
Nový minerál ve sbírce Oblastního muzea v Mostě – Ferrierit-NH4	29
Ostřice žitná	29
Philomela Pia, aneb zbožně pějící slavík „českého“ Handela	30
Pokusná puška Špitálský 1882	33
Sbírka motýlů trochu jinak	33

PŘÍRODA

Paleontologické nálezy z prostoru jezera Most	34
Rybák dlouhoocasý na jezeře Most	37
Skákavky	38
Nový nález stepníka rudého na Písečném vrchu	40
Za majkami Písečného vrchu	41

Foto na přední straně:

Výřez z pohlednice ze 30. let, která zachycuje pravidelný trh na tzv. II. náměstí v Mostě. Dominantou snímku je děkanský chrám Nanebevzetí Panny Marie, který byl v roce 1975 přesunut před postupující hnědouhelnou těžbou. Kulisu snímku pak dotváří vrch Hněvín se stejnojmenným hradem. Autor ani vydavatel pohlednice nejsou známi. Foto archiv OMM.

Foto na zadní straně:

Pohled z Širokého vrchu na západní úbočí Hněvína s Hradní ulicí mezi oběma kamenolomy. Vpravo vpředu je vidět ulici V rokli, v pozadí se vypínají vrchy Špičák, Zlatník, Želenický vrch a Boreň. Foto pravděpodobně O. Kittel.

Milí přátelé,

Je tomu už 130 let, kdy náš „otec zakladatel“ Carl von Pohnert, starosta Mostu, sepsal svou výzvu k založení městského muzea. Jeho iniciativa nezůstala bez odezvy – na výzvu zareagovali Mostečané ještě týž den, kdy byla poprvé otištěna v novinách „Brüxer Zeitung“.

Nyní, s odstupem třinácti desítek let, je muzeum velkou životaschopnou institucí, která kromě sbírkové a vědecké činnosti nabízí početné výstavní, vzdělávací a poznávací programy pro veřejnost. Velké plány, které máme do příštích let, se neobejdou bez odborného zázemí i nadšení jednotlivců, kteří jsou solí naší práce.

Za to, kde dnes jsme, vděčíme stovkám či tisícům příznivců a dobrovolníků, kteří v minulosti muzeu nejrozličnějším způsobem pomáhali, v čele se Spolkem přátel muzea (1894–1945). Stavíme také na odkazu bývalých pracovníků a dále rosteme na zkušenostech a úspěších dneška.

Druhé číslo našeho časopisu tedy věnujeme především našim předchůdcům s vděčností za to, že pomohli udržet muzeum při životě až do 130. narozenin. Pevně doufám, že četbou strávíte příjemné chvíle.

V úctě

Michal Soukup
ředitel Oblastního muzea v Mostě

POD HNĚVÍNEM
historií a přírodou Mostecka

Vydává Oblastní muzeum
v Mostě, příspěvková
organizace.

Redakce:
Pavel Krásenský (výkonný
redaktor), Vít Joza, Diana
Kvapilová.

E-mail:
krasensky@muzeum-most.cz.

Toto číslo vyšlo 20. 12. 2018
v nákladu 300 ks.

Za obsahovou správnost a pů-
vodnost článků ručí autoři. Jed-
ná se o nerezencovaný časopis,
který neprochází jazykovou
úpravou.

Grafická úprava - Martin Šíl.
Tisk - Tiskárna K&B, s.r.o.,
Most.

ISSN: 2570-9380
ISBN 978-80-906560-5-5

bodů. Ať žije Hitler! Ať žije Henlein!“.

Jaké osudy potkaly podepsané, nám zatím není známo, i když lze předpokládat, že i na ně po několika šťastných letech „svobody“ dolehla tíže války a poválečného období. V litvínovském adresáři z roku 1933 je uvedeno, že pan Josef Folda, u něhož se ukrývali (viz 1. zápis), bydlel v Janově, čísle popisném 167.

„Lutherova“ (Martin Luther, německý náboženský reformátor) Bible velikosti 430 × 275 mm obsahuje Starý i Nový zákon a je opatřena větším množstvím rytin v přílohách. Jakým způsobem ji muzeum v Mostě získalo zatím rozluštěno nebylo, neboť nebyla zapsána ani do přírůstkové knihy Městského muzea v Mostě ani v Litvínově, z jejíž záznamů by bylo možno zjistit, zda byla kniha muzeu darována a kým, zakoupena apod. Na titulním listě se nachází oválné razítko původního majitele Františka Xavera Hinkeho, faráře v Práchni, narozeného dne 26.12.1816 v obci Čtrnáct Dvorců u Dolního Jiřetína. Ten působil v duchovní správě římskokatolické farnosti Prácheň při kostele sv. Vavřince (vybudován v letech 1780–1782) od roku 1866 až do své smrti dne 27.4.1878. Do přírůstkové knihy knihovny Okresního muzea v Mostě byla kniha zapsána až roku 1982. Její stav byl natolik špatný, že byla roku 1983 spolu

s dalšími šesti poškozenými tisky a rukopisy převezena k restaurátorskému zásahu do atelieru Ladislava Kolaříka v Hodoníně, kde kromě jiného byla opatřena i novou koženou vazbou, která nahradila původní, zcela zničenou barokní.

Zápis z roku 1945

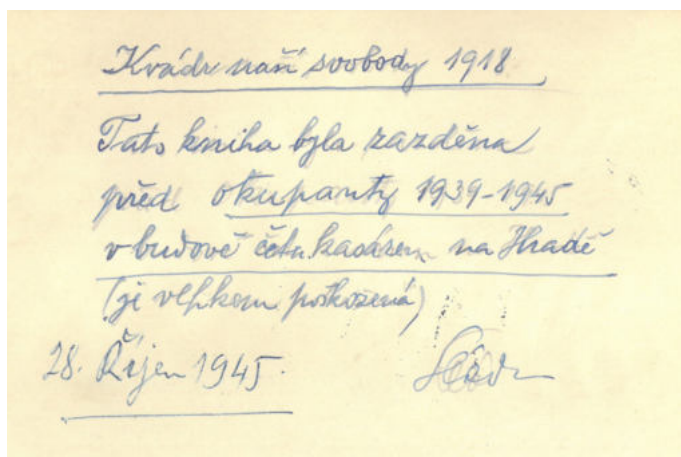
Po krátké existenci 2. republiky přišel smutný 15. březen roku 1939, kdy uhasly poslední naděje na možnou samostatnou existenci toho, co zbylo z Československa po odtržení pohraničí na podzim roku 1938 a následných událostech. 16. března byl zřízen Protektorát Čechy a Morava.

Na Pražském hradě byl český lev nahrazen hákovým křížem a vše, co připomínalo nenáviděné samostatné Československo a jeho vládní představitele, bylo likvidováno. To se týkalo i knih. Mnozí stateční občané je schovávali do nejrůznějších skrýší, kde měly přečkat dobu nesvobody. Řada z nich mohla teprve po porážce nacistického Německa opustit své úkryty.

To se týká i knihy Tomáše Garrigue Masaryka „L'Europe nouvelle“ (Nová Evropa), vydané roku 1918 v Paříži s vloženou rytinou portrétu T. G. Masaryka od Karla Svobinského, datované rokem 1935. Tato kniha svým obsahem přispěla k tomu,

že americký prezident Woodrow Wilson odmítl rakouské návrhy na federalizaci monarchie a postavil se za sebeurčení slovanských i jiných národů.

Na předním předešlém se nachází kratičký rukopisný záznam (drobně upraven): „Kvadr naší svobody 1918, Tato kniha byla zazděna před okupanty 1939–1945 v budově četnických kasáren na Hradě (je vlhkem poškozená)“. Odlišným rukopisem je dopsáno „28. říjen 1945, Sládek“. Neznáme toho, kdo ji před nuceným opuštěním kasáren na Pražském hradě ukryl, ani později opět vyjmul. Knihu muzeum získalo v roce 2016 spolu s dalšími knihami a materiály z pozůstalosti bývalého pracovníka muzea pana Jaromíra Sládka. Ten pracoval v přírodovědném oddělení muzea se sídlem na zámku v Litvínově v letech 1981–1992 ve funkci botanika. Knihu zdědil po svém otci Jindřichu Sládkovi (1932–2010). Ten působil v období před rokem 1938 a po roce 1945 jako úředník ministerstva zahraničních věcí Československa a v prostorách Pražského hradu se pohyboval. Lze předpokládat, že ji získal krátce po vyjmutí z úkrytu. Poslední část záznamu je dopsána rukou jeho syna Jaromíra Sládka. Kniha se nachází v knihovně muzea pod přírůstkovým číslem 34 477.

Rukopisný záznam v knize L'EUROPE NOUVELLE ze 14. a 18. září 1938. Foto archiv OMM.

Jindřich sládek se čtyřletým synem Jaromírem na Karlově mostě v Praze v létě roku 1936. Foto archiv OMM.

Jaroslav Bažant Vzpomínky na muzeum

Má činnost v tehdy Okresním muzeu v Mostě začala v roce 1986. Jako „dobrovolný spolupracovník“ jsem navštěvoval přírodovědné oddělení detašované na zámku v Litvínově. Pracovali tam tři přírodovědci – zoolog Zdeněk Bárta, entomolog Ivan Táborský a botanik a správce geologické sbírky Jaromír Sládek.

Všichni tito pánové byli vůči mladému nadšenci pro přírodovědu vstřícní, na přání ředitelky muzea Libuše Pokorné se mě ujal Jaromír Sládek, kterému jsem pomáhal třídít a uspořádat geologický depozitář. Ten byl v té době po stěhování muzea v žalostném stavu. V bývalém bytě správce ležely v několika místnostech bez ladu a skladu vzorky hornin, minerály i zkameněliny. Některé na podlaze, jiné na starých stolech či provizorních regálech. Málokteré z nich byly lokalizované a pro muzejní sbírky byly tedy většinou jen omezeně využitelné. Pan Sládek mě při první návštěvě tohoto „depozitáře“ upozornil na krásnou zkamenělinu želvy kožnatky, povalující se na zemi vedle kamen. Asi to prý bude holotyp (exemplář, podle něhož byl druh popsán) *Trionyx pontanus* z 19. století. Po jejím pozdějším očištění a posouzení

znalci se tato domněnka potvrdila. V bývalé spíži byly vyrovnány kosti mamutů a nosorožců srstnatých, Jaromír Sládek ji nazval špajzkou lovců mamutů.

Pochodbě dál za rohem se nacházela další místnost, tentokrát značně uspořádanější. Zde již byly sbírky oprášené a jakž takž systematicky roztríděné. Protože mne od dětství zajímala paleontologie, nabídl jsem se tedy, že budu panu Sládkovi se zpracováváním geologického materiálu pomáhat. Jednou týdně jsem po skončení své práce v Mostě přijížděl tramvají do Litvínova a spolu s ním čistil a uspořádával horniny, fosilie a kosti.

Když se pánové přírodovědci dozvěděli, že jsem elektrikář, hned mě požádali o technickou výpomoc. V různých částech zchátralé zámekské budovy vypadal každou chvíli

proud, aspoň provizorně jsem provedl několik zásahů v strach nahánějící hlavní rozvodné skříní, aby se dalo v některých místnostech vůbec svítit. Místo nefunkčních vypínačů bylo nutno někde rozsvěcet a zhasínat šroubováním porcelánových pojistek. V podobném stavu jako elektrické rozvody byly i rozvody vody a topení.

Asi po dvou letech spolupráce s muzeem mi ředitelka nabídla práci preparátora na čtvrtinu úvazku. Rád jsem přijal a jezdil do Litvínova dvakrát týdně. Obdržel jsem vlastní klíče a nemusel již budovu opouštět s kolegou Sládkem, který měl posunutou pracovní dobu a odcházel pravidelně poslední.

V této době jsem kromě práce s geologickými sbírkami pomáhal zpracovávat i Sládkovy botanické sběry a dělal pomocné práce pro en-

Žalostný stav uložení sbírkových předmětů ve Starém Mostě před demolicí muzejní budovy. Foto archiv OMM.

Geologové Jaroslav Dykast a Stanislav Hurník při společné práci. Foto archiv OMM.

tomologa Ivana Táborského. Poprvé jsem také, nepříliš úspěšně, preparoval zvířata.

Na plný úvazek jsem začal v muzeu pracovat od počátku roku 1989. Byla mi vyčleněna jedna ze tří místností Jaromíra Sládka, jejíž součástí byla i bývalá fotokomora. To byl na poměry litvínovského zámku luxus, mít pracovnu s tekoucí vodou, ale k preparaci zvířat to bylo nutné.

Tehdy také započala má radostná spolupráce s muzejním zoologem Zdeňkem Bártou. S tímto uznávaným odborníkem jsme vycházeli a vyjížděli na terénní výzkumy a sběry fauny Mostecká, Lounska a přilehlého území. Výzkum se týkal hlavně ptáků, netopýřů, obojživelníků a plazů. Pokud jsme našli nějaké uhynulé živočichy, po příjezdu do muzea jsem je preparoval. Pan Zdeněk Bárta byl nejen výborným přírodovědcem, ale i učitelem a přítelem, s nímž jsem se mohl bavit nejen o věcech odborných, ale i všeobecně lidských a osobních. Nikdy nedával najevo svou vědomostní převahu, byl trpěli-

vý, vždy se o své zkušenosti, poznatky a názory ochotně podělil. Během našich terénních akcí jsem poznal i některé přátele a spolupracovníky muzea, na prvním místě Herberta Tichého, výborného amatérského přírodovědce, s nímž jsem byl v kontaktu až do jeho smrti. Zdeněk Bárta odešel do důchodu v roce 1993. Pokud mu zdraví dovolilo, přicházel za mnou pravidelně do muzea na návštěvy. Poté, co ho postihly zdravotní potíže, jsme ho spolu s kolegyněmi knihovnicí Alenou Kvapilovou a konzervátorkou Dagmar Pícovou občas doma navštěvovali. Po letech, po návratu z přírodovědně kulturní dovolené v deltě Dunaje na jaře roku 2005, mě čekala smutná zpráva o jeho úmrtí.

Pan Jaromír Sládek byl svérázná osoba. Bývalý učitel, který odešel ze školství, dojížděl do Litvínova ze Žatce. Na starosti měl geologii a botaniku. Jak říkal, o geologii toho moc neví, proto dával přednost botanice. Často sbíral rostliny v terénu, zaměřil se hlavně na vzácné slanomilné druhy typické pro Mos-

tecko, Lounsko a Žatecko. Ve své pracovně je pak lisoval, sušil, nalepoval a jinak zpracovával, někdy s mou pomocí. Asi čtyři roky jsem s ním sdílel pracovní prostory. Byl to velice slušný, milý a srdečný člověk pečující úzkostlivě o své zdraví. Vodu, kterou si denně vozil z domova, převařil a horkou ji pil, čaj a kávu odmítal coby drogy. Denně jedl chléb s Lučinou a ovoce, cokoli jiného mu nedělalo dobře. Na obědy z ostatními nikdy nechodil, dle jeho názoru by mu působily zažívací potíže. Také vždy zdůrazňoval svou přecitlivělost na prach a špínu (obojího si v muzeu užil měrou vrchovatou). Do důchodu odešel spolu se Zdeňkem Bártou v roce 1993. Muzeum pak již nenavštěvoval.

Počátkem devadesátých let začali do muzea docházet geologové Stanislav Hurník a Jaroslav Dykast, kteří pamatovali geologickou sbírku před jejím katastrofickým stěhováním a záhy po něm za starého Mostu. Vyprávění o tom, že se ztratily zkamenělé kosti třetihorních savců a ptáků, mno-

Jaroslav Bažant stahuje rejska nedaleko chaty Na Tokánki u Chříbské.
Foto archiv OMM.

hé další fosilie a téměř všechny minerály, bylo deprimující. Pánové zprvu uspořádávali geologický depozitář za účasti Jaromíra Sládka, po jeho odchodu do důchodu sami. Někdy si na pomoc s determinací nebo zpětnou lokalizací pozvali jiné uznávané kolegy. Občas mě požádali o výpomoc, jejich vyprávění o sběrech na mnohdy již zaniklých lokalitách a různé příhody z terénu i osobního života byly poučné i zábavné. Byli přáteli již od studentských let, ačkoli jejich osobnosti byly zcela odlišné. Standa Hurník byl energický, živelný a jadrný, Jarda Dykast velmi zdvořilý a distingovaný. Přes tuto rozdílnost si vzájemně rozuměli a respektovali se. S oběma byla radost pracovat. Muzejním en-

tomologem byl Ivan Tábořský, který se zaměřoval zejména na vodní druhy brouků. S pečlivostí, nutnou pro toto povolání, preparoval, determinoval a zpracovával své terénní sběry, entomologickou sbírku rozšiřoval i koupěmi a dary. Do terénu jezdil někdy i na svém starším motocyklu, který pak opravoval a „ladil“ pro další cestu. Když si potřeboval odpočinout od náročné práce s mikroskopem nebo jednotvárné evidence tisíců exemplářů hmyzu, přicházel ke mně na krátký přátelský pohovor, během kterého sledoval oknem ruch na ulici a živě ho komentoval. Jeho pracovna měla okna do nádvoří, přes které zpravidla nikdo nechodil, návštěvnost muzea byla velmi nízká. Pravidelně

jsem s Ivanem Tábořským prováděl desinsekci sbírky hmyzu a evidenci. Po odchodu Zdeňka Bárty do důchodu se stal vedoucím přírodovědného oddělení. V této funkci setrval po zbytek své aktivní pracovní kariéry.

Každou středu přijížděla do Litvínova muzejní knihovnice Alena Kvapilová. Všichni jsme tuto milou kolegyni rádi viděli, někteří z pánů se předháněli, kdo jí první nabídne kávu. Půjčovali jsme si od ní odbornou literaturu, časopisy a podobně. Vždy byla (a dosud je) mimořádně vstřícná a pečlivá, co nebylo k dispozici hned, to objednala nebo poradila, jak věc získat. Jednání s ní bylo velmi přátelské, do litvínovského zámku vnášela jemný ženský prvek.

Z ostatních zaměstnanců musím zmínit Ruth Poláčkovou, starší uklízečku s kouzelným německým akcentem. Byla to rázná, bodrá žena, již byl zámek plný. Vůči mně, mladému kolegovi, byla velice přátelská. Výjimečnou uklízečkou byla Květoslava Gerthnerová, inteligentní a kamarádká, schopná zapojit se i do netriviální debaty. Dodnes občas navštěvuje muzeum, vždy s ní rád mluvím.

Kromě zaměstnanců pracujících přímo na litvínovském zámku tam čas od času zavítali i další kolegyně a kolegové z Mostu. Většinou to bylo při instalaci výstav, práci v depozitářích a sťahování sbírkových předmětů na mostecké pracoviště. Kromě ředitelky Libuše Pokorné šlo o dokumentátorku Evu Hladkou, konzervátorku Dagmar Píčovou a restaurátora nábytku Petra Nováka. Dagmar Pícová později konzervovala sbírky v Litvínově pravidelně jednou týdně.

V průběhu let se technický stav již tak zchátralého zámku stále zhoršoval. V mé pracovně netekla teplá voda, odpady kapaly, topení často netopilo. Vzhledem k těmto skutečnostem jsem se po dohodě s ředitelkou muzea v roce 1997 přestěhoval z litvínovského pracoviště do nově zbudovaných prostor v hlavní budově muzea v Mostě. V následujícím roce se přestěhoval Ivan Tábořský a veškeré přírodovědné sbírky. Tím skončilo období existence litvínovského detašovaného přírodovědného oddělení Okresního muzea v Mostě.

Michal B. Soukup 180 let od narození Ludwiga Schlesingera (1838-1899)

Ve výročním roce 2018 jsme si mimo jiné připomněli narození jednoho z velikanů historického bádání o Mostecku – Ludwiga Schlesingera. Přesně před 180 lety (13. října v 10 hodin dopoledne) spatřil světlo světa v domě číslo 170 na náměstí v Horním Litvínově. Jeho otcem byl August Wilhelm Schlesinger (*1807) – klempíř původem ze saské Saydy, který přišel na Mostecko za prací spolu s jedním nebo dvěma svými bratry. Ač evangelík, oženil se v Horním Litvínově s katoličkou Marií Hälbigoovou z Hamru, jejíž rodiče pocházeli z Litvínovska – otec Josef Hälbig z Hamru a matka Margaretha rozená Töllingener ze Šumné. Sňatek byl uzavřen 7. února 1832. Tehdy pětadvacetiletý ženich spojil svůj život s nevěstou o 7 let starší.

Schlesingerovi měli celkem 8 synů, z nichž tři zemřeli v kojeneckém věku a dva ve svých 21 resp. 22 letech. Nejstarší Wilhelm Heinrich se narodil ještě roku 1832, úplně nejmladší Karl August pak v roce 1842. Ludwig byl šestým dítětem svých rodičů a zřejmě jako jediný se dal na studia. Z Ludwigových bratrů je pro dějiny Litvínova důležitý zejména Victor Johannes Schlesinger (1840–1886), který spoluzaložil první místní továrničku na výrobu plechových hraček a stal se tak jedním z iniciátorů pozdější slavné tradice.

Svá středoškolská studia zahájil nadaný Ludwig na cisterciáckém gymnáziu v Chomutově, odkud v roce 1853 přestoupil na piaristické gymnázium v Mostě. Již v Chomutově se seznámil s Juliem Lippertem a Hermannem Hallwiche. Všichni tři spolužáci, kteří se později stali prvními profesionálními historiky severozápadních Čech, se znovu potkali na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze. Jejich školitelem byl významný představitel německého dějepiscectví - profesor Konstantin Höfler.

Ludwig Schlesinger jako poslanec Českého zemského sněmu

Ludwig Schlesinger v letech 1857–1860 vystudoval filozofii, klasickou filologii, historii a matematiku. Již během studií se zapojil do činnosti burschenschaftu Albia a v letech 1858–1859 byl předsedou čtenářského spolku německých studentů. Od počátku byl také členem **Spolku pro dějiny Němců v Čechách** (Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen) uvedeného v život v letech 1861–1862. Měl nejen významný podíl na jeho vzniku, ale po celý svůj život pro Spolek intenzivně pracoval. O důležité úloze Schlesingera při vzniku Spolku se ostatně zmiňuje jeho první prezident, právník Franz Pelzel, v úvodním čísle spolkového časopisu „Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen“ (dále jen MVGDB). Schlesinger byl členem výboru Spolku a zároveň správcem spolkového archivu. Viceprezidentem se stal Ludwigův učitel z pražské univerzity profesor Konstantin Höfler a ve výboru pak působil další proslulý regionální historik Bernhard Scheinpflug, který se zabýval zejména dějinami oseckého kláštera. Mezi náhradníky výboru samozřejmě nacházíme důvěrného přítele Julia Lipperta. A další z trojice spolužáků, Hermann Hallwich, byl nejprve řadovým členem Spolku, ale brzy převzal od Lipperta pozici náhradníka Výboru (1863), z níž o dva roky později postoupil mezi jeho řádné členy.

Především se Spolkem byla do budoucna spojena Schlesingerova odborná práce - většinu svých textů vydal buď v rámci časopisu Spolku anebo samostatně, avšak s jeho finanční podporou. Pracovní kariéru odstartovalo úspěšné získání titulu doktora filozofie (1862) a o rok později složení státní zkoušky z učitelství pro střední školy (1863). Díky

tomu pak působil jako suplent na německé reálce v Praze (1865–1868). V té době už pravidelně publikoval vysoce kvalitní a často velmi rozsáhlé texty o dějinách severozápadních Čech. První větší práce s názvem **„K dějinám průmyslu v Horním Litvínově“** vyšla právě v MVGDB (1865). Jako svobodný mládenec měl Ludwig dost času nejen na badatelskou práci a archivní studium, ale stejně intenzivně se věnoval i práci politické. Značně mu v tom pomáhaly jeho komunikační schopnosti, spolehlivost a obsáhlé znalosti. K jeho popularitě mezi německými Čechy však přispěla především angažovanost v otázce výkladu českých dějin. Schlesinger a Lippert se na stránkách literární přílohy MVGDB (1868) ostře vymezili proti Františku Palackému. Zejména odmítali jeho údajné popírání významu „německého živlu“ pro vývoj země a ignorování poznatků německého historického bádání. Ohlas článků vyvolal mezi českými Němci poptávku po vydání „pravdivých“ českých dějin, jejichž sepsání se ujal právě Ludwig Schlesinger. Kniha **„Geschichte Böhmens“** (České dějiny) se objevila na pultech knihkupectví v roce 1869 a okamžitě způsobila velký rozruch. První vydání bylo brzy rozebráno, proto následovalo o rok později vydání druhé.

Ludwig Schlesinger se stal slavným a to mělo pozitivní vliv i na jeho kariéru učitele. Hned v roce 1869 získal místo ředitele realky v Litoměřicích, kde se aktivně zapojil i do společenského života. Na tamějším gymnáziu nedlouho před jeho příchodem ještě učil celoživotní přítel Julius Lippert, který svou litoměřickou životní epizodu právě uzavíral knihou „Dějiny královského města Litoměřic“ (1870). Také Schlesin-

ger zůstal věrný regionální historii a během několika let v Litoměřicích dokončil dvě zásadní a dodnes plně nepřekonané práce k historii Mostecka - „**Dějiny Komořanského jezera**“ (1871) a „**Listinář města Mostu do roku 1526**“ (1876). Podle německého překladu z roku 1513 také k vydání pečlivě připravil proslulé „**Nejstarší vyprávění o vítězné obraně města Mostu proti husitům a o původu slavností k počtě Panny Marie Sněžné**“ (1877), jehož latinský originál dokončil mostecký magistr Johannes Leonis v roce 1493. Mnohem aktivněji se zapojil do politiky – v roce 1870 byl zvolen do Českého zemského sněmu, v němž pak působil přes dvě desítky let v okruhu německých liberálů. Zároveň se stal hlavním redaktorem historicko-vlastivědného časopisu MVGDB. V Litoměřicích se mezitím seznámil s Idou Meisslerovou z Mlékojed (1854–1897), dcerou hejtmána a delegáta říšského sněmu Antona Meisslera. Ta se stala jeho ženou. Ida, snad původně Schlesingerova studentka, byla evangelického vyznání, takže se sňatkem s ní Ludwig pomyslně vrátil k víře svého zesnulého otce.

V roce 1876 byl Schlesinger povolán do Prahy, aby se ujal řízení německého dívčího lycea, kde už natrvalo zůstal. Do hlavního města jej následovala i rodina, která se v letech 1878–1885 rozrostla na sedm členů. Ida s dětmi však často pobývala v Mlékojedech u rodičů a tři z nich se dokonce narodily přímo tam. Ludwig zůstal i nadále badatelsky činný, vydal dvě pozdněstředověké kroniky z Lokte (1879) a Trutnova (1881) a pokračoval v podrobném zpracovávání středověkých dějin Mostecka například „**Bitvou u Želenic - 1438**“ (1881), „**Doplňky k mosteckému listináři**“ (1881) anebo „**Starou listinou k dějinám obou Jiřetínů**“ (1883). Matriky zachycují, že v té době (1880) zemřela coby osmdesátiletá v Horním Litvínově č. 25 jeho staříčká matka Marie. Ze všech členů rodiny se dožila nejvyššího věku.

V politické činnosti se Ludwig zviditelnil návrhem konceptu administrativního rozdělení Čech na českou a německou část (1882). Od roku 1885 pak byl členem zemského výboru, kde vedl finanční referát. V letech 1886–1889 se ale na práci výbo-

ru ani sněmu nepodílel kvůli tehdejší německé politice tzv. „pasivní rezistence“. Zatímco dokončoval rukopis rozsáhlého článku o svém mosteckém učiteli a neprávem zapomenutém vlastivědném badateli Václavu Zachariáši Resslervi (1887), postihla jej rodinná tragédie. V lednu 1887 totiž skonala v dětské nemocnici Františka Josefa v Praze teprve třípůlletá dceruška Elsa (1883–1887). Osudnou se jí stal tehdy velice rozšířený záškrt, kterému o necelé dva roky později podlehl i sedmiletý Kurt (1881–1888).

Od přelomu 70. a 80. let se Ludwig Schlesinger intenzivně věnoval středověkým dějinám Žatce, o kterých vydal několik článků a také obsáhlý listinář (1892). S dějinami Mostecka se rozloučil dvěma objemnými příspěvky z roku 1889 – „**Novostavba farního kostela v Mostě 1517–1519**“ a „**K popisu dějin města Mostu**“. Jako jeden z nejzasloužilejších členů se stal také předsedou (prezidentem) Spolku pro dějiny Němců v Čechách – v této funkci pak vytrval až do své smrti. Na politickém kolbišti se zapojil do vyjednávání o česko-německém smíru (takzvané punktace - 1890) a po smrti Franze Schmeykala (1894) byl zvolen předsedou klubu německých poslanců v zemském sněmu. Kvůli společenskému i pracovnímu vytížení přestal psát a vzdal se i redakční práce (1892). V okruhu českých Němců však zůstal významnou a respektovanou celebritou, zejména v oblasti politické. Když v roce 1896 vznikla **Německá pokroková strana**, která se odtrhla od sjednocené německé levice, byl jedním z jejích zakladatelů. Nadále však zastával umírněné postoje. O rok později, kdy vrcholily emoce okolo Badeniho jazykových nařízení považovaných českými Němci za silně diskriminační, snažil se za sudetoněmeckou populaci zcela nezpřetrhat vztahy s vládou, ačkoli sám byl jejich odpůrcem. Jedním z hlavních dopadů mělo být zavedení dvou rovnoprávných zemských jazyků v Čechách a na Moravě (čeština + němčina) a v důsledku toho pro všechny úředníky povinná znalost obou jazyků slovem i písmem. Úředníci německého původu však češtinu obvykle neznali, takže v praxi by to znamenalo jejich většinové nahra-

Ludwig Schlesinger krátce po smrti manželky

zení Čechy (a to i v oblastech s minimálním podílem česky mluvícího obyvatelstva), kteří naopak s dvoj-
jazyčností vážnější potíže neměli.

V osobním životě přišla další těžká ztráta – v září 1897 ovdověl. O tři nezletilé děti se musel starat za pomoci švagrových a tchýně, zatímco nadále řídil pražské lyceum a účastnil se veřejného života. V rozjitřené společenské atmosféře to byl právě Schlesinger, který v lednu 1898 jménem německých poslanců na zemském sněmu navrhl zrušení Badeniho jazykových nařízení. K tomu sice nedošlo, ale již v únoru byla nařízení výrazně upravena zásahem ministerského předsedy Paula Gautsche. V rodném Horním Litvínově ve stejné době vzniklo (únor 1898) po vzoru Mostu městské muzeum, které začalo shromažďovat lokální vlastivědné starožitnosti. V červenci téhož roku se mu dostal od samotného Schlesingera cenný dar – výtisky jedenácti jím napsaných knih, 30 sešitů časopisu MVGDB a portrét, dodnes uchovávaný v Oblastním muzeu v Mostě. Vyměřený čas však nemilosrdně ukrajoval poslední měsíce plodného života. 23. prosince 1899 nebylo Ludwigu Schlesingerovi dobře, proto ulehl na lůžko ve svém pražském bytě a přivolal lékaře. Nejstarší syn Otto, teprve jedenadvacetiletý, zůstal u otce až do ranních hodin Štědrého dne, kdy vydechl naposledy. Matrika uvádí jako příčinu úmrtí zástavu srdce.

27. prosince vyšel pětistránkový nekrolog v pražských německých novinách Bohemia. Kromě stručného životopisu vyjmenovává seznam účastníků pohřbu a těch, co

poslali smuteční věnce, dále informace o pohřbu v Litoměřicích, vypraveném speciálním vlaku z Prahy atd. Na poslední cestu jej vyprovázeli i Julius Lippert, který o deset let později rovněž spočinul na litoměřickém hřbitově. Schlesingerův pohřeb byl v jistém smyslu manifestací a tryznou nad ztrátou jednoho z „největších soudobých českých Němců“. Podle úmrtního oznámení byl mimo jiné držitelem velké zlaté rakouské medaile pro umění a vědy, členem mnoha spolků a čestným občanem „početných“ německých měst v Čechách. Bude však nutné dopátrat v dobových tiskovi-

1938 – Oslavy 100. výročí Schlesingerova narození před jeho rodným domem. Fotokopii rodinného snímku laskavě poskytla paní Ulrike Walter, žijící v obci Kleinmachnow v Braniborsku.

nách, o která města se jednalo, protože poválečné samosprávy vesměs starší záznamy o čestných občanech z politických důvodů neuchovaly. Mezi pozůstalými se uvádějí tři děti – Otto (1878–1919), Frieda (*1879) a Erich (1885–1913), dále tři švagrové - z toho dvě (Florenze a Luise) byly neprovdané sestry Ludwigovy zesnulé manželky Idy a Schlesingerova tchyně Florenze rozená Meisslerová. Jen souhrnně se uvádějí „synovci a neteře“. Nejspíše na své vlastní přání byl Ludwig Schlesinger uložen do rodinného hrobu v Litoměřicích, kde odpočívá dodnes.

V roce 1938 byla bohužel v souvislosti s mnichovskými událostmi připomínka 100. výročí jeho narození značně politicky zneužita, což na dlouhá desetiletí znemožnilo důstojný postoj k fenomenálnímu odkazu regionálního historika. Nyní je na nás, abychom to napravili. Je především zásluhou Spolku přátel historie Litvínovska v čele s Josefem Poštou, že se v roce 2018 podařilo shromáždit prostředky na opravu hrobu slavného rodáka tak, aby se mu v den jeho narození mohli spolu s nimi poklonit také zástupci Města Litvínova, Města Litoměřic a Oblastního muzea v Mostě. Poděkování náleží také pracovníkům Správy lito-

měřického hřbitova, bez jejichž neocenitelné pomoci by to nebylo možné.

1943 – rodný dům Ludwiga Schlesingerova s pamětní deskou, jejíž sádrový model se dochoval ve sbírce Oblastního muzea v Mostě. Fotokopii rodinného snímku laskavě poskytla paní Ulrike Walter.

Litoměřice – hrob Idy a Ludwiga Schlesingerových po opravě (2018). Foto M. Soukup

Miroslav Vyhnis Střelba „ku ptáku“

Začátek historie ostrostřeleckých spolků spadá do období vrcholného středověku. Mnohá města, která v té době neměla stálou vojenskou posádku, začala zakládat spolky střelců z řad měšťanů. Tyto spolky pak sloužily na obranu města, ale také se účastnily různých tažení mimo region. Často sloužily jako pomocná část vojska, jak tomu bylo například ještě za napoleonských válek. Střelecké společnosti plnily i reprezentativní funkci, a to tak, že se zúčastňovaly nejvýznamnějších slavností ve městě a nemohly nikdy chybět při vítání významných osobností, ani při oslavách různých výročí města, státu a panovnického domu. Mimo to konali střelci i různé povinnosti, jako byl dozor při trzích a strážní služba, protipožární hlídka, pomoc při hlášení požáru a podobně. Střelci se cvičili ve střelbě do terčů a pořádali také různé střelecké soutěže. Nejznámější byla například střelba „ku ptáku“. Tu pak vystřídala každoroční střelba do malovaného terče. Střílelo se vždy na Boží tělo, odtud pochází pořekadlo – ran jak o Božím těle – a vítěz kromě trofeje získával i značná privilegia. Později bylo vítězství spojeno s povinností opatřit terč příští rok.

Zvláště 16. století bylo nejslavnějším obdobím střeleckých sborů. Tehdy střelecké spolky byly významným vojenským prvkem v systému obrany země. Během třicetileté války a po ní, kdy města ztratila obranný a pevnostní význam a války se přesunuly do volného terénu, do pole, ztrácí v této době střelecké sbory pozvolna na významu a tím i na vojenské prestiži. Přesto ale privilegium nošení zbraní a výsady, které tím požívaly, si měšťanský stav žárlivě sřežil i během 17. a 18. století. Velkou slávu zažily potom ostrostřelecké spolky v průběhu 19. století, kdy už nešlo příliš o bojování, jako spíše o osobní prestiž. Členství v takovém spolku bylo neobyčejnou výsadou a přijímání byli pouze vážení občané města. Ostrostřelci patřili ke koloritu obce, měli své spolkové klubovny, střelnice, sály i hospody.

V Mostě je doložena ozbrojená občanská stráž již ve středověku a podle V. Schildbergera byl c. a k. privilegovaný ostrostřelecký sbor Most zřízen v roce 1520. Po první světové válce se vznikem nové republiky ostrostřelecké sbory povětšinou zanikají. V Mostě ostrostřelci dále existují až do roku 1927 jako Střelecký spolek.

Střelbu „ku ptáku“ popisuje Čeněk Zíbrt v roce 1950 v knize Vesele chvíle v životě lidu českého: „Oblíbenou zábavou střelců a později ostrostřelců o letnicích byla střelba „ku ptáku“ a mostečtí ostrostřelci nebyli žádnou výjimkou. Vítěz střelby byl poctěn názvem „ptačí král“. Na jeho oslavu se pořádaly slavnosti a radovánky. Čechům se patrně zalíbila tato zábava, kdy se slavila památka sv. Ducha v podobě ptáka holubice.

O letnicích stavěli bidlo, upevnili naň ptáka (místo živého býval později toliko dřevěný) a stříleli o závod. Později skupili se střelci v cechy, volili si po cizím zvyku krále, který totiž ptáka sestřelil, a pořádali pravidelně o letnicích veřejné slavnosti, při nichž nosil král jakožto odznak svého vítězství stříbrného ptáka na prsou, zavěšeného na řetězu. Po vsích v krajích českých na letnice bavit se lid jízdou, honěním, koupáním králů, průvody a tanci královniček – po městech hodnost královskou, s odznaky vznášeli na krále ptačího při střeleckých zábavách. Lid venkovský slavil krále letničně, rusálně – cechy městské krále ptačího! Letnice byly věnovány hrám a zábavám králů a královniček“

Střelba „ku ptáku“ je poprvé uváděna již ve 12. století v belgických Antverpách. Odtud se přes západní Evropu, Polsko a Slezko dostala do Čech. Konala se většinou o letnicích (ve svatodušní pondělí) a trvala až sedm dní. Jak taková střelba vypadala? Na volné louce za městskou bránou nebo v parkánu byly vztyčeny jedna až tři tyče vysoké 5–10 metrů s volně zavěšeným vyřezávaným nebo z kusů dřeva slepeným ptákem v různých barvách, nejčastěji v podobě orla s rozpětím křídel od 60 do 100 centimetrů. Střelba z luků nebo kuší na vzdálenost 30 až 100 kroků byla zahajována buď úřadujícím králem, nebo význačným představitelem města. Po nich následovali jednotliví střelci v určeném pořadí. Ten kdo sestřelil levé křídlo, získal titul levého maršála a obsadil třetí místo. Střelec, který sestřelil pravé křídlo, získal titul pravého maršála a byl druhý v pořadí, ten, kdo sestřelil tělo, se stal tzv. ptačím králem (Vo-

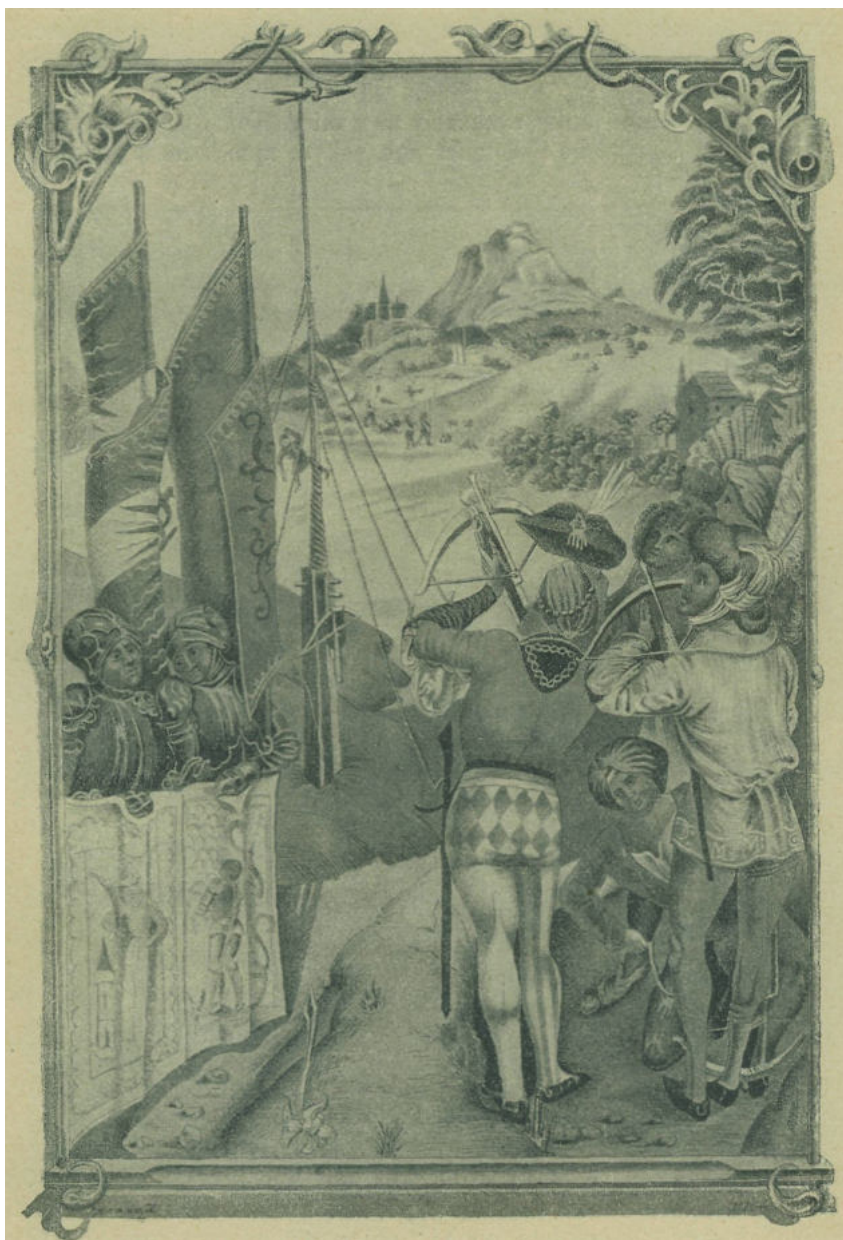

Znak Mosteckého střeleckého spolku v roce 1927. Foto archiv OMM.

gelkonig) pro celý příští rok a po skončení střelby byl veden ve slavnostním průvodu za střelnice do města, kde byla střelecká slavnost zakončena hostinou.

Střelba „ku ptáku“ byla nejen hlavní střeleckou slavností před vznikem střeleb královských a zábavou pro ozbrojené obyvatele města, ale byla rovněž součástí výcviku obyvatelstva ve střelbě, protože vrchnost měla zájem, aby co největší počet měšťanů uměl zacházet se zbraní pro případnou obranu města.

Kněží a nábožní, starosvětští mravokárci tepali střelbu ku ptáku na svatodušní svátky jakožto urážku svatého Ducha v podobě holubice. Ze světských mravokárců nejtrpčeji psal o střelbě lékař Guarino za doby Rudolfa II.: „V této době skoro každý se takového střílení „ku ptáku“ a k terči dotýká, maje za to, že ve vojně bude uměti lépe vítati nepřítel střelbou – ale nepřítel nebude tak tiše stát jako terč; mimo to střelci se

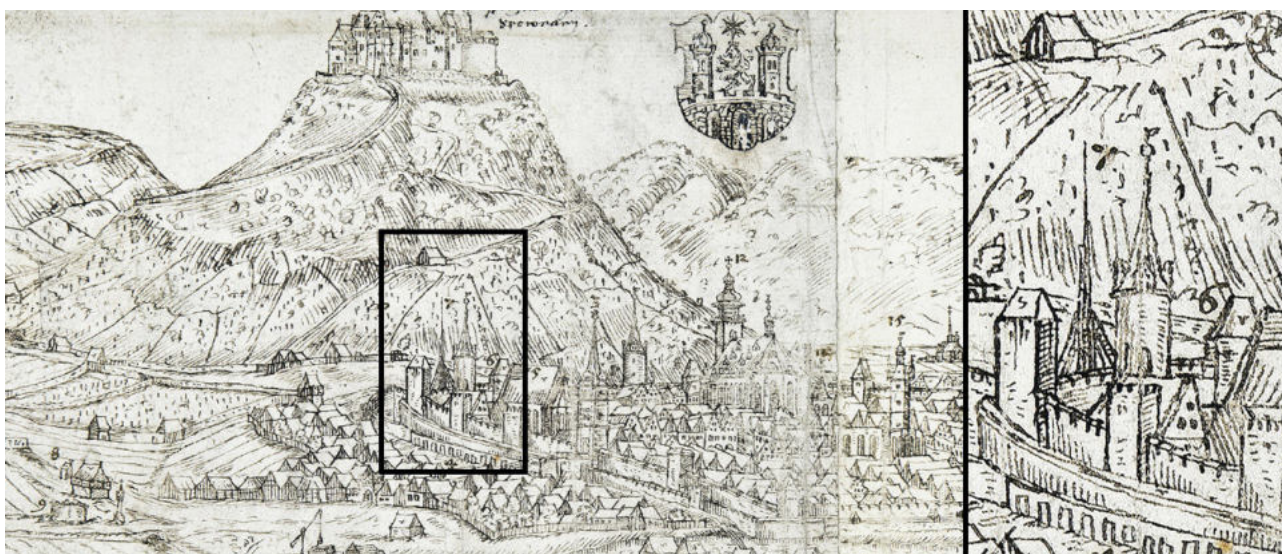

střelbě ani dobře nenaučí, poněvadž už před střelbou se dobře napíjejí, čímž dostaví se jim dvojnásobných očí, a oni daleko se terče míjejí.“

Střelba „ku ptáku“ charakteristická pro 15. a 16. století byla provozována jako lidová slavnost v Německu ještě v 19. století. V poslední době se tato tradice pomalu vrací i do českých zemí, i když většinou jen jako součást střelb střeleckých nebo ostrostřeleckých spolků a společností.

Na střelení „ku ptáku“ se zachovala zajímavá památka. V Historickém ústavu akademie věd v Praze se nachází veduta města Mostu od Jana Willenberga datovaná rokem 1602. Na vyobrazení se za městskou branou směrem k hradu Hněvín nachází konstrukce připomínající vahadlo, která mosteckým střelcům sloužila k zavěšení terče při střelbě „ku ptáku“. Je to potvrzení že tato zábavná střelba se v Mostě provozovala ještě na počátku 17. století.

Střelba „ku ptáku“ jako doplněk rytířského turnaje. Foto archiv OMM.

Veduta města Mostu od Jana Willenberga s konstrukcí pro střelbu ku ptáku. Foto archiv OMM.

Jiří Šlajsa

Muzejní noc 2018 „Osudové osmičky“

V pátek 25. května od 17.00 do 22.00 hodin se v Oblastním muzeu v Mostě uskutečnila již třetí mostecká Muzejní noc, tentokrát s podtitulem „Osudové osmičky“. I tuto Muzejní noc, stejně jako obě předchozí, pořádalo Oblastní muzeum v Mostě v rámci festivalu Muzejních nocí, který pořádá Asociace muzeí a galerií České republiky.

Celá akce se nesla v duchu několika výročí, která se v roce 2018 slavila, a proto nesla název „Osudové osmičky“. Netradičně se Muzejní noc konala již v páteční podvečer. Důvodem byla úzká spolupráce se statutárním městem Most. Město Most se společně s muzeem podílelo na přípravě oslav 100 let vzniku Československé republiky, které se uskutečnily následujícího dne, tedy v sobotu 26. května v areálu děkanského kostela. Samotná Muzejní noc se konala ve spolupráci se statutárním městem Most, Muzeem československého opevnění na Kočičáku a Střední školou diplomacie a veřejné správy v Mostě.

Během Muzejní noci se mohli návštěvníci vrátit zpět v čase. Na několika stanovištích, která byla označena velkými číslicemi s vybranými roky (1848, 1918, 1938, 1948 a 1968), se návštěvníci dozvěděli základní informace o událostech, které v se v daném roce udály. Kro-

Stanoviště k roku 1848 a mostečtí příslušníci Národní gardy, které představovali studenti SŠDVS. Foto archiv OMM.

mě informací si návštěvníci mohli osobně promluvit například s kostýmovanými studenty mostecké Národní gardy z roku 1848, příslušníky demobilizované Rakousko-uherské armády, o dramatických událostech roku 1918 na Mostecku se členy

sokolské legie z Kopist, s příslušníky československé armády a Stráže obrany státu z doby mobilizace v roce 1938, členy Lidových milicí v roce 1948 nebo příslušníky okupační sovětské armády v roce 1968.

Kostymování představitelů všech stanovišť třetí Mostecké Muzejní noci „Osudové osmičky“. Foto archiv OMM.

Pavel Krásenský, Vít Joza Jarní přednáškový cyklus 2018

V únoru a březnu proběhl další cyklus přednášek věnovaný přírodě severozápadních Čech. Vždy se snažíme vybírat témata, která zajímají širší laickou veřejnost a ani letos tomu nebylo jinak. Celý cyklus přednášek zahájil na začátku února Jaroslav Bažant. Jako ornitolog a kurátor sbírky obratlovců se ve své přednášce zaměřil na ptačí druhy obývající Mosteckou pánev.

I přesto, že se může mnohým zdát tato oblast nezajímavá, opak je pravdou. Žije tu celá řada vzácných a pozoruhodných druhů, o kterých autor přednášky dokázal velmi poutavě vyprávět.

Další přednáška byla věnovaná bezobratlým, přesněji pavoukům. Většina lidí má ze zástupců této skupiny strach. Pavel Krásenský z přírodovědného oddělení Oblastního muzea v Mostě seznámil účastníky se zajímavými druhy pavoukovců (pavouky, sekáči nebo štírky), kteří se vyskytují v okolí Mostu. Nechybě-

ly informace o nejjedovatějších, největších a naopak nejmenších druzích, nebo o tom, jak které druhy pavouků loví a kde je možné na ně v přírodě narazit.

Velmi očekávanou byla další přednáška v pořadí, se kterou za námi přijel Jiří Roth, známý botanik a mykolog, který se i ve svém poměrně pokročilém věku velmi aktivně účastní přednášek i nejrůznějších vycházek. Tentokrát s nasazením sobě vlastním povídal o léčivých houbách kolem nás. Nejenže účastníky seznámil s řadou

léčivých hub, ale velmi odborně popisoval i jejich vlastnosti a pozitivní dopady na lidské zdraví. Po skončení ještě několik minut odpovídal na zvědavé dotazy posluchačů. Celý cyklus přednášek byl zakončen přednáškou Jiřího Svobody, nazvanou Zázračné České středohoří. Ti, kdož přišli, byli vtaženi do světa pozoruhodných rostlin, jedinečných geologických útvarů, památných kamenů, smírčích křížů a dalších zajímavostí, na něž je tato krajinná oblast obzvláště bohatá.

Jiří Šlajsna

Rekonstrukce bitvy o Most a oslavy 100 let vzniku Československé republiky v Mostě

V sobotu 26. května 2018 proběhly v areálu mosteckého děkanského chrámu Nanebevzetí Panny Marie slavnosti 100 let vzniku Československé republiky, na kterých se podílelo i Oblastní muzeum v Mostě.

Celé oslavy organizovalo statutární město Most a Oblastní muzeum mělo za úkol připravit a zorganizovat závěrečný „zlatý hřeb“ celých oslav, a to rekonstrukci bitvy o Most z listopadu roku 1918. Muzeum bylo tvůrcem kompletního scénáře a zajistilo i komentování celé bitvy. Rekonstrukce bitvy se účastnilo asi 80 reaktorů a kostýmovaných účinkujících z celé České republiky.

Diváci mohli během 45 minutové ukázky shlédnout všechny zásadní události, které se na Mostecku udály v říjnu a listopadu roku 1918 a vyvrcholily ozbrojeným střetem československé armády a Volkswehrů českoněmecké provincie Deutschböhmen. V ukázce bylo použito na 40 dobových dlouhých i ručních palných zbraní, včetně zákopového minometu a polního děla. Ukázka se u diváků setkala s mimořádně kladným ohlasem.

Rekonstrukce bitvy o Most 1918 – kapitulace mosteckého Volkswehru.
Foto archiv OMM.

Pavel Krásenský

Uzavření přírodovědné expozice

Od poslední přestavby přírodovědné expozice uplynulo již více než 15 let. Při jejím zrodu stáli především tehdejší zaměstnanci Oblastního muzea v Mostě Jaroslav Bažant, Dagmar Pícová a Ivan Táborský. Na realizaci se však podílela celá řada dalších lidí, fotografů, zoologů, nebo firem. Po celou dobu patřila mezi nejoblíbenější stálé expozice Oblastního muzea v Mostě a byla největší ucelenou přírodovědnou expozicí v Ústeckém kraji.

Oblíbena byla především u učitelů a žáků základních i středních škol, kteří ji navštěvovali v rámci výuky. Avšak nic není věčné, a tak se začal na expozici podepisovat zub času. Řada vystavených exponátů již ztratila svůj přirozený vzhled i barvy. Díky dlouhodobému působení přímého slunečního světla, došlo k vyblednutí barev a některé preparáty ze změnily téměř na albíny. Přišly i nové technologie, a tak jsme se rozhodli postavit expozici novou. Ta bude rozdělena do tří částí a bude se na ní pracovat několik let. Na konci roku 2019 by měla být dokončena zcela nová a moderní expozice geologie. Ta představí atraktivní paleontologické a mineralogické exponáty z Mostecka, čtvrtohorní dioráma nebo zajímavé multimediální prvky. Nebudou chybět ani modely pravěkých zvířat. Následovat bude výstavba přírodovědné části, kde představíme především formou diorámat zajímavé rostliny, živoči-

chy a vybrané biotopy Mostecka. Změříme se v nich především na faunu mokřadů, rašelinišť, lesů, otevřené krajiny, ale i lidských sídel. Nezapomeneme ani na ty nejmenší a tak

bude součástí nové expozice i naučný koutek, kde děti budou poznávat přírodu formou hry. Poslouží také jako místo, kde si budou moci žáci vyplňovat výukové listy.

Některé exempláře ztratily své přirozené barvy. Jedním z nich je i bobl evropský. Foto archiv OMM.

I za tmy má expozice své kouzlo. Foto archiv OMM.

Eva Hladká, Jitka Šrejberová

Nominace Hornického regionu Krušnohoří/Erzgebirge na Seznam světového dědictví UNESCO v aktivitách Oblastního muzea v Mostě

V Ústeckém kraji není na Seznamu světového dědictví UNESCO dosud zapsána žádná lokalita ani nemovitá kulturní památka, nicméně se kraj nachází doslova na cestě ke světovému dědictví. Oficiálně zde usilují o zápis na Seznam světového dědictví celkem tři kulturní statky, a to Pevnost Terežín, Žatec, město chmele (staženo k dopracování 2018) a Hornický region Krušnohoří/Erzgebirge (žádost podána 2018). Nejenže ve všech těchto lokalitách fungují k podpoře nominace muzejní instituce, ale v širším regionu se podpoře nominací věnují i další muzea. V poslední jmenované nominaci, u níž se očekává výsledek v ázerbájdžánském Baku v roce 2019, je Oblastní muzeum v Mostě dokonce původně hlavním aktérem. Jako první totiž vážně otevřelo se saskými partnery otázku společné nominace a zajistilo celé nominaci zázemí v rámci česko-německého projektu Středoevropská kulturní krajina Montanregion Erzgebirge/Krušnohoří – cesta ke světovému dědictví UNESCO z programu přeshraniční spolupráce Cíl 3.

Muzeum se fenoménu Krušných hor dlouhodobě věnuje především z etnografického hlediska a sehrálo významnou roli při budování Krušnohorského muzea Lesná, a to nejen výpůjčkami, ale hlavně odbornou pomocí. Nominaci *Hornického regionu Krušnohoří/Erzgebirge* trvale propaguje svými aktivitami. V průběhu roku 2017 podpořilo Oblastní muzeum v Mostě zmíněnou nominaci před jejím předáním Výboru světového dědictví, když v muzeích Ústeckého kraje organizovalo v roli koordinátora putovní výstavu firmy FORNICA graphics, s. r. o. *Horní města Krušných hor*. Výstava v česko-německé mutaci navázala na vydání dvou stejnojmenných knih pro Karlovarský a Ústecký kraj z produkce zmíněné firmy, na nichž spolupracoval kolektiv autorů pod vedením Michala Urbana, zpracovatele nominační dokumentace na české straně. Na patnácti panelech a ve dvou časových osách spolu s televizními šoty a tematickou multimediální prezentací byla výstava postupně prezentována v Oblastním muzeu v Mostě (12. 1. – 28. 2. 2017), Oblastním muzeu v Děčíně (8. 3. – 2. 5. 2017), Oblastním muzeu v Chomutově (10. 6. – 29. 7. 2017), Oblastním muzeu v Lounech (3. 8. – 24. 9. 2017) a Regionálním muzeu v Teplicích (10. 11. – 31. 12. 2017). Panelová a multimediální instalace byla doplněna předměty z krajských sbírek, které dokreslovaly aspekty hornické činnosti jako například pracovní nástroje, ceremoniální předměty, votivní umění či vzorky těžených rud. Muzeum rovněž uspořádalo v jednotlivých muzeích prostřednictvím svých pracovníků doprovodné přednášky, a to na téma vývoje krušno-

Hornický kahan (1739). Foto P. Krásenský.

horských horních měst (Jiří Šlajsa) a na téma nominace krušnohorské hornické oblasti na Seznam světového dědictví (Jitka Šrejberová).

V roce 2018 byl v rámci česko-německého projektu Archa-eMontan uspořádán Městem

Krupkou workshop pod názvem *Hornický region Erzgebirge/Krušnohoří – na cestě ke světovému dědictví UNESCO*. Akce se odehrála na Hradě Krupka dne 14. března 2018 v souvislosti s otevřením Infocentra hornické krajiny Krupka, které bylo

ve zdejší čp. 722 vybudováno díky zapojení města Krupka do projektu *ArchaeoMontan 2018 – středověké hornictví v Sasku a Čechách*. Ten je zaměřen především na dokumentaci a interpretaci stop středověkého hornictví a výzkum životního prostředí středověkých horníků. Hlavním předmětem samotného workshopu však byla nominace *Hornického regionu Krušnohoří/Erzgebirge*, v níž krupecký revír tvoří jednu z důležitých součástí na české straně. Zájemem pořadatelů bylo praktickými příklady a zkušenostmi podat vhled na to, jak informovat veřejnost o zmíněné nominaci a jak ji marketingově využít. Oblastní muzeum v Mostě se do workshopu zapojilo přednáškou Jitky Šrejberové *Role muzeí při prezentaci světového dědictví UNESCO*. Příspěvek upozornil na význam

muzejních institucí nejen při prezentaci světového dědictví, ale i při jeho ochraně. Přednášející navazovala na své praktické zkušenosti v agendě světového dědictví na generálním ředitelství Národního památkového ústavu v Praze, do níž se zde zapojila již v roce 2005. V roce 2010 pak byla ve vazbě na ni jmenována za Českou republiku národním kontaktním místem, tzv. focal pointem, pro světové dědictví. S touto svou rolí se sice rozloučila po svém přestupu do Oblastního muzea v Mostě, ale i zde se v kurátorské pozici nadále věnuje sledování problematiky světového dědictví a přednáškové a publikační činnosti k ní. Jejím prostřednictvím tak mostecké muzeum dál udržuje kontakt s nominací Hornického regionu Krušnohoří/Erzgebirge a podniká podporné aktivity.

Patronka horníků sv. Barbora, polychromovaná dřevorezba z 18. století. Foto archiv OMM.

Jitka Šrejberová

Mostecký Svět kachlových kamen v Muzeu města Ústí n. L.

V červnu 2018 se z Oblastního muzea v Mostě přesunula do Muzea města Ústí nad Labem celokrajská výstava Svět kachlových kamen (28. 6. – 14. 10. 2018). Expozice převedla v prostorách muzea až na některé výjimky beze zbytku mosteckou výstavu, kterou přizpůsobila možnostem a provozu ústecké muzejní budovy. Ta podobně jako mostecká sloužila původně jako škola.

Příběh kachlových kamen tak mohl být návštěvníkům velkoryse podán jak jednotlivými kachli či jejich sou-

bory, ostatními technologickými prvky, kamnářskými formami, tak celými kamny. Z důvodu obtížného transpor-

tu a opětovného sestavení některých kamnových těles byla z mosteckého muzea přenesena pouze čtyři kam-

Svět kachlových kamen v Muzeu města Ústí n. L. Foto Jiří Preclík – Muzeum města Ústí nad Labem.

nová tělesa. Do výstavy tak byla zařazená kamna z ústecké sbírky. Doplnila ji například tzv. kombinovaná kamna, tedy kamna s litinovým topeništěm a keramickým nástavcem, jejichž výskyt je početně doložen hlavně v sousedním Sasku. Výstavu mimo jiné doprovázel pestrý program, kte-

rý zahrnul například komentované prohlídky pro veřejnost a dílničky pro nejmladší návštěvníky. V rámci partnerské spolupráce zajistilo muzeum také komentovanou prohlídku autorky výstavy Jitky Šrejberové.

Ústecké pokračování obohacené o některé nové ukázky kamnář-

ské tvorby ze sbírek zdejšího muzea vytvořilo jen zdánlivě pomyslnou tečku za několika letým badatelským úsilím v regionu severozápadních Čech. Aktivita totiž nadále pokračují a zájemci o kamnářské umění se tak mohou do budoucna těšit na další výstavy k tomuto tématu.

Pavel Krásenský, Vít Joza, Jaroslav Bažant Přírodovědné vycházky v roce 2018

Stejně jako v předchozích letech, i v roce 2018 uspořádalo Oblastní muzeum v Mostě komentované přírodovědné vycházky pro své příznivce a milovníky přírody. Již v zimním období jsme seděli nad mapou a vybírali vhodné lokality, které se nachází v nejbližším okolí Mostu nebo Litvínova, a kde se vyskytují zajímavé druhy rostlin a živočichů. Nakonec jsme vybrali čtyři lokality a postupně jsme tak od dubna do června navštívili Písečný vrch u Bečova, okolí bývalého dolu Wilhelm a Pavel u Litvínova, Šumný důl u Litvínova a také okolí Šramnického potoka u Horního Jiřetína. I v letošním roce se těmi nejpovolanějšími průvodci stali zaměstnanci přírodovědného oddělení Jaroslav Bažant, Vít Joza a Pavel Krásenský.

První vycházka se uskutečnila 19. dubna a společně jsme s více než padesáti účastníky navštívili přírodní rezervaci Písečný vrch u Bečova. Jaro bylo již v plném proudu a tak jsme mohli vidět celou řadu kvetoucích stepních

rostlin, zajímavé brouky včetně jedovatých majek a také několik syslů obecných, kteří byli na Písečný vrch vypuštěni v roce 2017. Počasí nám přálo a tak jsme se celou dobu mohli kochat pohledem na nedaleké České

středohoří, okolí Mostu i panorama Krušných hor. Druhá vycházka, která proběhla 17. května, zavedla účastníky do zahrádkové kolonie v prostoru bývalých dolů Wilhelm a Pavel II nedaleko Koldomu. Potěšil nás

Mile nás překvapila bohatá účast na první jarní vycházce, která vedla na Písečný vrch u Bečova. Foto archiv OMM.

výskyt bradáčku vejčitého, nenápadného vstavačovitého druhu, který je v Podkrušnohoří velmi vzácný. Zastavili jsme se také na nedalekém litvínovském hřbitově, kde zůstal zachován poslední zbytek květnatých podkrušnohorských luk s mochnou bílou a světle severním na Litvínovsku, a cestou jsme viděli mnoho běžnějších druhů rostlin. 31. května jsme navštívili Šumný důl. Naše cesta vedla podél Bílého potoka, který i přes svou nízkou hladinu nabídl pohled na některé druhy ptáků, které žijí trvale v blízkosti vody. Zaslouženou pozornost budil zejména skorec vodní a několik konipasů horských. V lesích podél potoka jsme pozorovali nejrozličnější druhy brouků, motýlů i dalších bezobratlých. Velmi zajímavý byl náález vzácných nosatců rodu *Kyklioacalles*, kteří žijí pouze v původních listnatých lesích, nebo zobnosek, které pro své larvy vytvářejí charakteristické ruličky z listů břízy a olší.

Jarní komentované vycházky byly zakončeny 14. června návštěvou přírodovědně zajímavého okolí Horního Jiřetína. Trasa vedla podél přeložky Šramnického potoka k úpatí krušnohorského svahu. Hned za posledním domem v obci jsme obdivovali několikasetletý dub letní s krásnou kulovitou korunou. V bukovém lese s jezírky po těžbě kamenečných břidelic jsme se seznámili s květenou lesa a mokřadů. Zvlášť zajímavý je zde výskyt břízy pýřité (*Betula pubescens*) při okraji dosud nezarostlé výsypky, která jinak roste pouze v horní části Krušných hor. Cestou zpět jsme poznávali nápadné druhy lesních světlin a okrajů cest.

Podzimní vycházka, která 8. listopadu směřovala na Hněvín, byla zaměřená na poznávání dřevin, na které je tento vrch poměrně bohatý. Letošní mimořádně teplý podzim ještě nechal listy na některých stromech a keřích, což nám usnadnilo jejich poznávání. Pěšinami jsme prošli lesnaté svahy Hněvína a nakonec jsme

si prohlédli mohutnou araukárii neboli blahočet čilský (*Araucaria araucana*) v soukromé zahradce na okraji Souše – zřejmě největší strom tohoto exotického druhu v celých severozápadních Čechách. Exkurze skončila až za tmy, ale to nikomu nevadilo.

Další dvě akce byly zaměřené na naše opeřence. 5. května se uskutečnila akce České společnosti ornitologické, s níž spolupracuje i Oblastní muzeum v Mostě, pod názvem Vítání ptačího zpěvu. Ta proběhla v lesoparku Hrabák a u rybníka Rákosák v Čepirohách. Byly pozorovány mnohé druhy pěvců a akci zakončila ukázka kroužkování ptáků manželi Vaníkovými. Další povedenou akcí byl Festival ptactva. Tato podzimní akce České společnosti ornitologické a Oblastního muzea v Mostě proběhla 6. října na vrchu Ressler a v okolní rekultivované krajině. Účastníci viděli řadu pěvců, dravců a holubovitých ptáků.

Velmi oblíbenou akcí je i Vítání ptačího zpěvu. Foto archiv OMM.

Diana Kvapilová

Týden knihoven 2018 v Oblastním muzeu v Mostě

Tak jako každý rok tradičně vyhlásil Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR v termínu 1. – 7. října celostátní akci Týden knihoven 2018. Letos se jednalo o již 22. ročník a naše muzejní knihovna se k této oblíbené akci již po několikáté připojila.

Ředitel muzea Michal Soukup a knihovnice paní Alena Kvapilová a Diana Kvapilová při zahájení přednášky. Foto archiv OMM.

Letošním oficiálním tématem byla „Lokální historie“ a nejen z tohoto důvodu jsme se rozhodli uspořádat přednášku, která by ve stručné a přehledné podobě mapovala pohnutou historii naší muzejní knihovny, nazvanou „Tam, kde mrtví otevírají oči živým“ s podtitulem „Knihovna Oblastního muzea v Mostě v letech 1888 – 2018“. Přednáška se uskutečnila ve čtvrtek 4. října 2018 od 17.00 v přednáškových prostorách muzea a zúčastnila se jí veřejnost jak z řad tzv. „skalních“ návštěvníků muzejních přednášek, se kterými jsme zvyklí se vídat pravidelně, tak i zcela neznámých tváří, které zřejmě přilákalo netradiční a ojedinělé téma přednášky, o čemž svědčila i závěrečná diskuse.

Hlavní přednášející byla knihovnice paní Alena Kvapilová, která pracuje ve zdejší knihovně již 44 let a není tedy lepšího odborníka,

který by se tohoto tématu zhostil. Přednáška byla doplněna o řadu tematických fotografií z historie i současnosti a přednášející zdánlivě nezáživné téma osvěžila řadou příběhů a postřehů z osobní zkušenosti z práce v knihovně, z nichž řada byla humorných, ale též vážných až dojemných, kdy se posluchači o to více mohli vcítit a uvědomit si, jakými složitými obdobími knihovna, a potažmo i její pracovníci, v průběhu popisovaných let procházeli a jak se to následně promítlo do současného stavu nejen knihovny, ale též v širších souvislostech i do osudů celého muzea, s nímž je knihovna neoddelitelně spjata od jeho samotného vzniku. Doba trvání přednášky přesáhla i běžné časové rozmezí a více jak dvě hodiny trvající prezentace byla ukončena velmi bohatou a podnětnou diskusí přítomných. Tato přednáška byla zároveň

tematicky vhodně začleněna do, dá se říci, slavnostního roku našeho muzea, které slaví letos výročí 130 let od svého založení.

Současně knihovna připravila tradiční výstavku mapující knihovny muzeí a galerií v Ústeckém kraji, která sestává z informačních panelů se stručným popisem jednotlivých knihoven. A jelikož je letošní rok rokem výročním, připojila se též naše knihovna k tzv. „osudovým osmičkám“ a doplnila výstavku o ukázky ze svého fondu vztahující se k bouřlivému roku 1938 ve formě panelů popisujících dramatické příběhy dvou sbírkových knih naší knihovny a několika tematických vitrín.

Dle komentářů a zpětné vazby návštěvníků jak přednášky, tak i výstavky se zdá, že se, tak jako loni, týden knihoven v naší muzejní knihovně opět vydařil.

Pavel Krásenský

Přehled exponátů měsíce za rok 2018

Leden – Nokia HSN-5K

Devadesátá léta s sebou přinášela zavádění moderních telekomunikačních systémů. Mezi ně patřily i právě vznikající veřejné mobilní telefonní sítě. Jedním z prvních veřejně dostupných mobilních telefonů byl telefon Nokia HSN-5K z roku 1994. Byl jedním z prvních „mobilů“, které se používaly již i na Mostecku.

Únor – Franklinit

Franklinit není v celosvětovém měřítku příliš hojným minerálem. V České republice byl nalezen pouze v Hranické u Žulové, okres Jeseník, a to jako mikroskopická součást hematit-magnetitových rud. Na dalších nemnohých nalezištích ve světě je tento nerost v podobné mikroskopické formě, nebo jako amorfní masy. Jedinou oblastí na světě, kde se franklinit vyskytuje v obrovském množství, je stát New Jersey v USA. V okrese Sussex se nacházejí dvě obrovská naleziště, Franklin a Sterling Hill, kde bylo v době od konce 18. století do roku 1986 vytěženo dohromady cca 33 milionů zinkových a dalších rud. Pouze v této oblasti je franklinit nacházen v krystalech.

Březen – MEGILAT ESTER (Svítek Ester)

Biblická kniha Ester psaná hebrejsky v tradiční formě pergamenového svitku bez iluminací, určená pro čtení v synagoze v rámci bohoslužeb o židovském svátku Purim. Sepsána v rozmezí od konce 18. století do 1. poloviny 19. století, pravděpodobně ve středoevropské provenienci (snad Čechy). Jedná se o svitek pěti pášů sešitých reznou nití a navinutých na dřevěnou tyčku, sepsaný jedním písařem. Psán inkoustem, hebrejským aškenázkým kvadrátním písmem. Svitek byl zakoupen muzeem 16. 8. 1892 od Israele Schwarze, obchodníka z Mosťu za 2 Fl. (Florény). V roce 2012 byl proveden zdarma konzervátorský zásah v restaurátorském ateliéru Jany Náprstkové v Národním muzeu v Praze. Svitek se nachází v podsбірce rukopisů knihovny Oblastního muzea v Mostě, p. o. pod signaturou 218/Ruk.

■ Duben – Slepí jeskynní brouci

Pozoruhodnou skupinou brouků jsou druhy, které trvale žijí pod zemským povrchem. Jde o druhy žijící v půdě, nebo pod hluboko zapadlými kameny, ty se nazývají endogenní. Druhy, které trvale žijí v jeskyních nebo propastech, se nazývají troglobiontní. Všechny tyto druhy se během evoluce zcela přizpůsobily trvalému pobytu v prostředí bez světla. Mají dlouhé smyslové chloupky, postrádají pigment a převážná většina z nich nemá oči. Vzhledem ke skrytému způsobu života patří mezi vzácné až velmi vzácné druhy, které není snadné objevit. Mnoho z nich obývá rozsáhlé jeskynní systémy a další podzemní biotopy. Ve sbírkách tak patří k tomu nejcennějšímu.

■ Květen – Plastika Jaro

Johann Rordorf, ředitel Odborné modelářské a hračkářské školy v Horním Litvínově, vytvořil plastiku z pálené hlíny. Plastika Jaro je busta dívky ze souboru alegorií, představujících čtyři roční období a je datována do roku 1880.

■ Červen – Paroží jelínka vepřího

Jelínek vepří (*Axis porcinus*) byl v 19. století v litvínovské oboře „Pascalinhof“ chován hrabaty Waldsteiny. Původně pochází z rozsáhlého území v Indii, Pákistánu a Barmě. Vystavené paroží pochází z jednoho z chovaných jelínků.

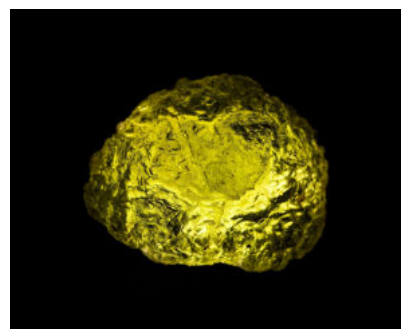

■ Červenec – Alfons Mucha, alegorie bohatství

Veřejnosti málo známý obraz proslulého českého malíře Alfonse Muchy byl vytvořen pro Českou záložnu v Mostě. Šlo o součást mobiliáře její nové budovy na tehdejším I. náměstí, vybudované v letech 1932 až 1934. V obraze se odráží jak smysl bankovního domu, tak prostředí, pro které byl určen. Mostecká Česká záložna byla v době první republiky jedním z největších bankovních ústavů v kraji. Díky tomu se významně podílela na finanční podpoře kulturně-sociálního života a vzdělávání české obce v Mostě. Výjev samotný nepředstavuje pouze bohatství ve smyslu hmotného majetku, ale také kulturní bohatství českého národa. Lze jej tak v kontextu doby chápat jako oslavu výdobytků a úsilí demokratické Československé republiky, založené v roce 1918. Budova záložny byla zbourána v roce 1977 spolu s většinou starého města, které ustoupilo těžbě uhlí. Nedlouho poté byl obraz darován mosteckému muzeu a uložen v jeho sbírce. Více k exponátu v článku Poslední monumentální dílo Alfonse Muchy.

■ Srpen – Franz Thuma

Franz Thuma (1863 – 1923) byl na počátku dvacátého století jediným obchodníkem s minerály na Mostecku. Do roku 1906 pracoval jako horní úředník v severočeském uhelném revíru. Poté se již plně věnoval své zálibě, geologii okolí Mostu. Zajímal se zejména o paleontologii období křídý a k tomuto tématu se vztahuje i několik odborných článků, jejichž je autorem. Velká sbírka minerálů, hornin a zkamenělin byla základem obchodu, který provozoval až do období 1. světové války. V závěru života se stal úředníkem mosteckého cukrovaru. Byl také členem Muzejního spolku v Mostě a muzejním sbírkám věnoval řadu ukázek minerálů, hornin a zkamenělin. Pouze malá část z jeho darů se dochovala ve sbírkách do dnešní doby.

■ Září – Schránka na klíče

Skříňka byla zhotovena koncem 19. století v intencích historismu a za použití kovových a dřevěných částí. Jedná se o dubovou jednodveřovou a uzamykatelnou skříňku, která má na vnitřní a zadní straně dvířek celkem 20 závěsů na klíče. Dominantním prvkem klíčnice je kovová kompozice doplněna dřevěným korpusem a výrazně zakulacenými rohy. Plocha kovových dvířek je vyzdobena reliéfem. Je na něm zobrazena ženská postava držící v jedné ruce klíč a v druhé ruce schránku. Pozadí reliéfu zdobí florální motivy – květy tulipánů a lilíí, motivy akantové, volutové a heraldické. Nahoře je vyobrazena polo postava andílka s festony v rukou.

■ Říjen - Ruská ocelová přilba Sohlberg M 15/17

Ruská ocelová přilba Sohlberg M 15/17 od finské firmy Holberg et Sohlberg, byla vedle z Francie dodávaných přileb typu Adrian první moderní ocelovou přilbou ruské, později sovětské armády. Tato přilba v původním zeleném zbarvení nese tzv. lentočku, malovanou stuhu v českých národních barvách. Zvon přilby je vylišován z jednoho kusu oceli. Vrchní větrací otvor zakrývá nanýtovaná krycí čepička. Vnitřní zvon přilby je vyložen plátnem a ke zvonu je připevněn čtveřicí kovových nýtků.

■ Listopad – Jasan zimnář (*Fraxinus ornus*)

Teplomilný druh dřeviny, který pochází z jižní Evropy. Pro své nápadné květy je u nás pěstován jako okrasný strom v parcích, místy ale roste také zplaněle. Jeho míza na vzduchu tuhne a využívá se ve farmácii k výrobě léků proti kašli a na podporu trávení.

Prosinec – Paleontologická lokalita Jezero Most

V rámci terénních úprav při budování Jezera Most byla odkryta vrstva velmi pevné horniny – pelosideritu. Jde o velmi pevnou horninu, která zde umožnila výjimečné zachování třetihorních rostlin. Rostliny jsou ve větší části pelosideritů zachovány jako nahromadění rostlinné masy, kde je velmi nesnadné rozeznávat jednotlivé listy. V některých blocích horniny jsou výjimečně zachovány celé jednotlivé listy. Nejhojnějšími nálezy jsou listy vrby, olšů, jilmů, javorů a topolů. Vzácnějšími druhy jsou nejdy, platany, parrotie a dřevák.

Jitka Šrejberová

Poslední monumentální dílo Alfonse Muchy

Dne 16. října 2018 Oblastní muzeum v Mostě slavnostně představilo veřejnosti velkoformátový obraz od světznámého českého malíře Alfonse Muchy (1860–1939), vytvořený v rámci jeho zakázek pro banky a záložny. Obraz byl do sbírky muzea zapsán na počátku 80. let 20. století jako dílo pocházející z České záložny na I. náměstí v Mostě, zbořené v roce 1977. Údaje evidenčního záznamu jsou poměrně skoupé a dílo samo v něm bylo označeno jako Bůh Mamon, což neodporovalo tehdejšímu obecnému vnímání Muchova díla. K jeho pozvolné rehabilitaci docházelo od 60. let 20. století, kdy jej znovuobjevil svět, zejména publikum v Japonsku a Spojených státech amerických. V tehdejší Československu se zájem o umělce a jeho dílo zintenzivňoval až na klonku 70. let, zřejmě i pod vlivem jeho syna Jiřího Muchy, který mu v literární podobě věnoval dodnes hojně čtený „důvěrný portrét“.

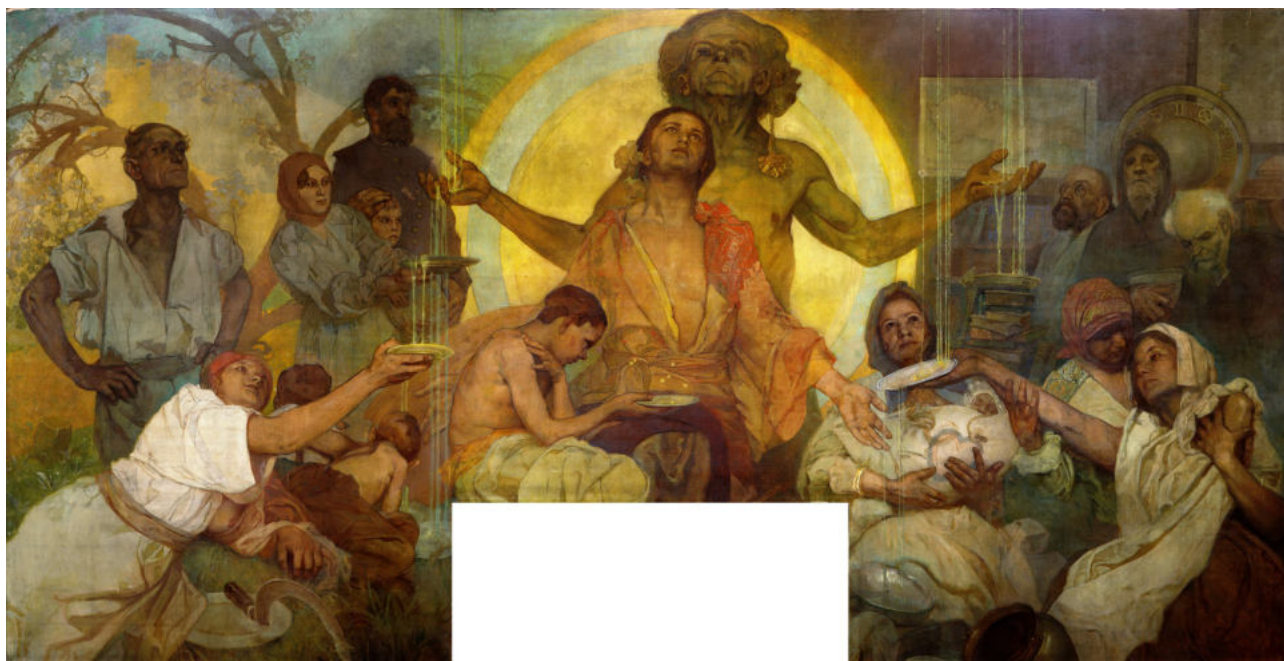
Obraz, který se nachází v mostecké sbírce, dlouhá léta unikl pozornosti badatelů nejen proto, že řada známých údajů upadla v zapomnění, ale také pro své rozměry vyžadující náročnou manipulaci a odpovídající místo. I když se doposud nepodařilo zmapovat nakládání s dílem mezi lety 1977 až 1996, kdy byl slavnostně zahájen provoz muzea v jeho dnešním sídle, po dobu více jak dvaceti let bylo uloženo ve veřejnosti nepřístupné provozní části budovy. Když se muzeum na přelomu roku 2017 a 2018 rozhodlo dílo veřejnosti zpřístupnit, stálo tak před řadou náročných úkolů. Zásadním bylo vytipování místa ve veřejně přístupné části s ohledem na velikost díla, vytvoření konstrukce k jeho zavěšení a jeho zajištění pro účely vystavení. Neméně důležitým úkolem bylo také zjistit o díle více než jen to, že pocházelo z budovy České záložny v Mostě. Příběh se začal rozplétat nejen pátráním v mosteckém archivu, ale také hledáním pamětníků. Osloven byl rovněž vnuk Alfonse Muchy John Mucha,

který přistoupil k hledání v rodinném archivu. Jednotlivě nalézané zprávy tak postupně skládají osud díla, který byl stejně pohnutý jako závěr života jeho autora.

Myšlenka vystavení obrazu připadla na dobu 100 let od vzniku Československa. Hlubším studiem scény a pramenů se vyjevil přesnější výklad zobrazení v těsné souvislosti nejen s dějinami mostecké České záložny, ale také s První republikou, na niž ne náhodou odkazuje mapa v pozadí ústředního motivu. Klíčovou informací pro interpretaci díla zůstává skutečnost, že vzniklo pro novostavbu České záložny na I. náměstí v Mostě. Ta byla v roce 1931 navržena významným funkcionalistickým architektem Josefem Havlíčkem a v letech 1932 až 1934 byla jeho firmou také realizována. Z dochované plánové dokumentace, stejně jako z archivních zpráv k provozu záložny vyplývalo, že obraz byl určen pro výzdobu stěny nad pokladnicí ve dvoraně záložny. To potvrzuje i osobní korespondence malíře s bankovním

domem z roku 1937, kterou nám zpřístupnil jeho vnuk John Mucha. V ní se zavazuje, že v termínu do 15. prosince 1937 dílo odevzdá za honorář sto tisíc tehdejších korun. Z téže korespondence zároveň vyplývá, že obraz pro místo vznikl následně a jeho umístění nebylo plánováno současně se stavbou.

Česká záložna působila v Mostě již před první světovou válkou. V době První republiky byla jedním z největších bankovních domů v regionu. Dosáhla toho odpovídným hospodařením v průběhu 20. let 20. století. Zachované archivní záznamy dokládají, že hned po válce mezi lety 1918 až 1921 se banka konsolidovala a od roku 1921 došlo ke vzrůstu. Od poloviny 20. let si tak bankovní dům mohl dovolit finančně se podílet na podpoře kulturně-společenského života a vzdělávání české obce v Mostě. Záložna spolufinancovala například stavbu Husova pomníku, přispěla na oslavu 75. narozenin prezidenta T. G. Masaryka a zřídila také Nada-

Alfons Mucha, alegorie bohatství, autor fotografie Vojtěch Hájek © 2018, Ústecký kraj

ci Karla Tichého sloužící k podpoře českých studentů. Vedle podpory škol a vzdělávání poskytovala záložna finance nejrozličnějším drobným živnostníkům, ale i chudým Čechům žijícím v tehdejších Sudetech. Akcionáři i klienti byli převážně české národnosti, což obraz zdůrazňuje řadou detailů.

Kompozice byla umělcem do hloubky promyšlena, jak dokládá jeho korespondence s bankou. V obraze se odráží jak vyjádření smyslu bankovního domu, tak prostředí, pro něž obraz vznikl. Mucha v něm zachytil jak místně typickou klientelu záložny (například postavu horníka), tak hlubší význam finančních aktivit záložny na pozadí zmíněné Nadace Karla Tichého a podpory hospodářského růstu. Obraz tak vyjadřuje jak bohatství ve smyslu hmotného majetku, tak také kulturní bohatství národa, a ne náhodou jsou ve scéně pod mapou Československa přítomni zprava Antonín Dvořák, sv. Cyril a Alois Jirásek (?). Na počátku neklidné doby navazuje nejen stylisticky, ale i obsahově na cyklus Slovanští epopej (1910–1928), je tak jedním z typických projevů hlubokého vztahu a oddanosti Alfonse Muchy k rodné zemi. V ústřední figuře tak musíme spatřovat spíše než Mamona, slovanštího Velese (Volose), boha blahobytu, z jehož pramene všichni čerpají. Že dílo po dlouhá léta unikalo

pozornosti odborníků i širší veřejnosti, lze opět spojit s historií vlastní záložny. Zřejmě již v souvislosti s její dobrovolnou likvidací v únoru roku 1939 pod vlivem politických událostí po Mnichovské dohodě byl obraz sňat ze stěny a během války uschován. Téměř příznačně se tak jeho osud propojil i s osudem jeho malíře. Muchova malířská práce byla pro nacistický režim ideologicky nepřijatelná a hned po okupaci Československa nacistickými vojsky v březnu 1939 byl malíř zatčen a vyslýchán gestapem. Na následky útrap z výslechu pak zanedlouho dne 14. července 1939 zemřel, aniž by mu byl umožněn veřejný pohřeb. Stejně jako tvůrce sám i jeho dílo mělo být zapomenuto. Naštěstí pro nás se tak nestalo a velkoformátový obraz s alegorií bohatství je dnes mimořádným obohacením mostecké sbírky výtvarného umění.

V případě obrazu se jedná o poslední monumentální realizaci Alfonse Muchy. Mostecká sbírka má tak možnost veřejnosti prezentovat unikát, neboť Muchův monumentální triptych *Věk rozumu, moudrosti a lásky*, který promýšlel od roku 1936, zůstal pouze ve třech barevných kompozicích malého formátu. Mostecké dílo však zřejmě není v původním stavu, což naznačuje obdélný výřez na středu spodní části. Na plátně nataženém zde na napínací rám

totiž pokračuje výjev obrazu. Toto zjištění tak může potvrzovat blíže neověřenou vzpomínku mosteckého občana pana Engelberta Laxy, kterou zaznamenal pan Bohumil Hlaváček. Podle ní údajně došlo k vyříznutí spodní partie ještě za života Alfonse Muchy, který byl rozeznán necitlivým zásahem do celistvosti díla. Z Muchovy osobní korespondence víme, že instalaci díla zajišťoval sám bankovní dům a byla prováděna stavebními úpravami v interiéru.

Mostecký obraz je výmluvnou zpovědí malíře, který věří ve svou zemi a váží si bohatství vlastního národa. Dílo vzniká v době, kdy na Československo dopadal plíživý tlak nacismu a kdy země musela před celým světem obhajovat své demokratické postoje. Česká záložna v Mostě svým působením a úsilím odpovídala malířovým představám na kultivované rozvíjení bohatství národa ve všech jeho formách. Finanční aktivity záložny potvrzovaly zájem o rozvoj příhraničního regionu a hájení demokratických principů. Krok v podobě dobrovolné likvidace v roce 1939 pak jasně ukázal, že bankovní dům vždy předstíhal zájmy svých vkladatelů před zájmy vlastní. Stejně jako malíř sám, i on se obětoval, a právě díky tomu můžeme v obraze sledovat niterné vyjádření obdivu k bohatství národa i víru v jeho budoucnost.

Pavel Dvořák

Nejstarší geologický vzorek ve sbírce Oblastního muzea v Mostě

V rámci oslav 130. výročí založení muzea v Mostě jsem dostal za úkol nalézt v geologických sbírkách nejstarší zaevidovaný přírůstek. Poprvé jsem tak mohl vidět historické evidence přírůstků do muzejní sbírky. Jako první záznam z oboru geologie byl nalezen zápis o darování „zkamenělého dřeva“ sedlákem z obce Židovice u Mostu. Po prohlédnutí stávajících evidencí bylo zřejmé, že v nich položka „zkamenělé dřvo, Židovice“ není.

Přesto se mi v paměti vynořoval kámen a etiketa s německým nápisem „Seidowitz“, který jsem před několika lety určitě držel v ruce. Měl jsem však neblahé tušení, že to bylo v souvislosti s revizí neevidovaných a většinou bezcenných vzorků, které je nutno z muzejních depozitářů čas od času vyřazovat. Hledal jsem bezvysledně několik dní, až pomohla náhoda. Zmínil jsem se o svém marném pátrání před kolegou Jaroslavem Bažantem a události dostaly nečekaný spád. Kolega je poslední pracovník muzea, který se přímo podílel na budování přírodovědné expozice a protože má výbornou paměť, vzpomněl si, že při umísťování ukázek do vitrín asi nějaký vzorek s etiketou Židovice viděl. Přestože jsem věděl, že v expozici se určitě žádné zkamenělé dřvo ze Židovic nenachází, ihned

jsme ve vitrínách začali hledat. Našli jen dvě ukázky ze Židovic, popsané ale jako „dinasový křemenec“, tedy vzorky horniny, která se v okolí Židovic hojně vyskytovala, a jako žádaná surovina byla i těžena. Vitrínu jsme otevřeli a na jednom kusu křemence (viz. obrázek) byl viditelný obtisk dřevěné kůry a na spodní straně etiketa s německým nápisem „Seidowitz“ a také evidenční číslo petrografické části muzejní sbírky. Pak už bylo snadné zjistit, že vzorek je evidován ne jako zkamenělé dřvo, kterým ani ve skutečnosti není, protože se jedná pouze o otisk větve třetihorního stromu. K záměně v evidenci ze zkameněliny na horninu došlo nepochybně v době, kdy geologické sbírky nebyly nikým spravovány. Část těchto sbírek byla také zničena a znehodnocena, včetně doprovodné dokumentace.

Nepochybně jsou tyto dva vzorky těmi, které přinesl židovický sedlák v roce 1888 do nového muzea. I když jsme tedy „znovuobjevili“ významný vzorek pro historii muzea, stále jsem měl na mysli kus, který jsem kdysi měl v ruce. A po dalším prohledávání depozitáře jsem jej našel! Skutečně se jednalo o kus křemence, který měl na spodní straně totožnou etiketu s nápisem „Seidowitz“. Charakter horniny a podoba vzorku mě opravňovaly k vyslovení úsudku, že všechny tři vzorky pochází z jednoho nálezů z roku 1888. Výsledkem pátrání tedy je, že se podařilo najít nejstarší geologický vzorek našeho muzea. Vesnice Židovice sice z mapy Mostecká zmizela, ale ve sbírce Oblastního muzea i v nově připravované geologické expozici bude zaujímat čestné místo.

Otisk části větve třetihorního stromu a etiketa, která ukazuje na původ sbírkového předmětu. Foto P. Krásenský.

Pavel Dvořák

Nový minerál ve sbírce Oblastního muzea v Mostě – Ferrierit-NH₄

Tak jako jsou i v dnešní době objevovány nové druhy hmyzu, rostlin, vzácně i vyšší druhy živočichů, tak jsou objevovány i nové minerály. Zásahu na tom mají především moderní analytické přístroje a metody, ale i průzkumy nových lokalit. Nové minerály jsou po důkladném výzkumu a při zachování velmi přísných pravidel odsouhlasovány několikrát ročně Komisí pro nové minerály a názvy minerálů (CNMMC) při Mezinárodní mineralogické asociaci (IMA). Ročně je takto uznáno okolo stovky nových minerálů.

Oblastní muzeum v Mostě získalo v nedávné době do své sbírky několik ukázek takového nově uznaného minerálu. V roce 2003 objevil geolog Oldřich Janeček v lomu Merkur v dutině jedné septáριοvé konkrce drobné snopky bělavých štětiček. Ve větším množství byl nalézán od roku 2004 i v lomu Libouš. Oba lomy jsou součástí Dolů Nástup Tušimice. Provedenými analýzami byl tento nerost určen jako hořečnatá forma minerálu ferrieritu. V době svého objevení v lomu Merkur se jednalo o první nález minerálu ze skupiny zeolitů v lomech mostecké uhelné pánve. V loňském roce se dostal jeden ze vzorků tohoto nerostu do Feršmanova mineralogického muzea při Ruské akademii věd v Moskvě. Podrobným výzkumem byly zjištěny odlišnosti v chemickém složení od minerálu ferrierit-Mg. Po splnění stanovených kritérií byl minerál uznán v roce 2017 jako nový druh a v mineralogickém systému

je nyní znám pod názvem ferrierit-NH₄ s chemickým složením (NH₄, Mg_{0,5})₅(Al₅Si₃₁O₇₂).22H₂O. V roce 2011 objevil stejný nerost v lomu Bílina geolog Roman Gramblička. I z tohoto naleziště jsme získali ukáz-

ky pro sbírku mosteckého muzea. Zajímavostí je, že Oblastní muzeum v Mostě je zatím třetím muzeem na světě, které vzorky tohoto nového minerálu má ve své sbírce.

Drobné krystalky ferrieritu. Foto P. Krásenský.

Vít Joza Ostřice žitná

Ostřice žitná (Carex secalina Willd. ex. Wahlenb.) je jistě jedním z nejzajímavějších druhů cévnatých rostlin severozápadních Čech. Vytváří menší trsy, a ačkoliv je podobná travám, stejně jako ostatní ostřice nemá stonková kolénka. Ve skutečnosti patří do čeledi šáchorovité (Cyperaceae).

Ve sterilním stavu je nenápadná, její plodné rostliny jsou však velmi krásné. Patří mezi slanomilné rostliny, tzv. halofyty – má tedy dobrou schopnost růst v trvale zasolených půdách.

Stejně jako další ekologicky příbuzné druhy bohužel značně ustoupila díky ubývání přirozených slanisek. Proto je řazena mezi silně ohrožené druhy. V povodí říčky Srpiny na Mostecku však přes dlou-

hodobé krajinné změny dosud roste poměrně často, a ojediněle se s ní můžeme setkat i v příkopech solných silnic (např. v Mostě).

V herbářové sbírce Oblastního muzea v Mostě je uložena položka Jaromíra Sládka z roku 1985 z okolí Počerad. Ostřici žitnou v širším okolí této obce můžeme dosud na vhodných místech stále nalézt.

Ostřice žitná. Foto archiv OMM

Milan Černý

Philomela Pia, aneb zbožně pějící slavík „českého“ Händela

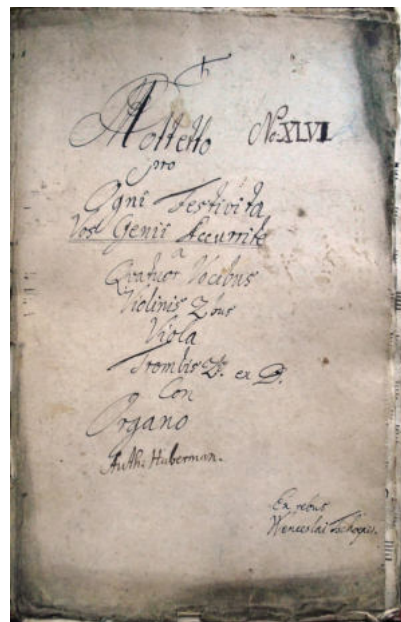
PHILOMELA PIA, Melos suum sexies repetens: Sive MISSAE SEX A IV. Vocibus, II. Violinis, II. Clarinis, vel Lituīs ad libitum, & Organo ... Authore FRANCISCO HABERMANN ... OPUS I, Kraslice 1747. Tento obsáhlý, složitě vyhlížející latinsky psaný název označuje v barokních Čechách velmi populární hudební sbírku, zahrnující cyklus šesti mší, z nichž každá je zasvěcena jednomu ze zemských patronů – sv. Václavovi, sv. Ludmile, sv. Vojtěchovi, sv. Janu Nepomuckému, sv. Prokopovi a sv. Ivanovi.

Autorem, jak samotný název napovídá, je dnes širší veřejnosti neznámý varhaník a hudební vzdělanec žijící v 18. století, František Václav Habermann. Jde o jedno z ojedinělých děl tohoto druhu, které se tehdy dočkalo všeobecného, společensky významného ocenění, posléze demonstrování publikováním v tištěné podobě. Habermann plody svého kompozičního umění dedikoval opatovi benediktýnského kláštera ve Svatém Janu pod Skalou, Bernardu Slavíkovi. Neznáme sice přesný důvod této vznesené pocty či jiné konotace v pozadí

těchto mší, pro nás však bude mnohem zajímavější připomenout, že Habermannova sbírka tenkrát neunikla pozornosti ani hudebnímu velikánu Georgu Fridrichu Händelovi, který nezahálel a leccos si odtud, kulantně řečeno, „vypůjčil“, aby pak následně svébytně zapracoval do svých vlastních kompozic. V tehdejších časech však zdaleka nemuselo být na tento tvůrčí přístup názíráno jako na zavržení hodnou krádež invence, nebo hrubé porušení autorských práv. V dnešních komplikovaných společenských poměrech by to jis-

Louis IV. Henri, vévoda Bourbonšský, princ de Condé. Foto archiv autora.

F. V. Habermann, *Mottetto pro Ogni Fes-tivita Vos Genii Accurite* (titulní strana). Foto archiv OMM.

tě bylo s gustem takto chápáno, ale barokní skladatel uvažoval poněkud jinak. Mohl tímto způsobem projevit a uznání původci, jehož prvotní důvtip tak získal šanci vyniknout ještě v řadě dalších rozličných varietách. Budete-li mít proto příležitost si někdy poslechnout třeba Händelovo oratorium *Jephtha* (HWV 70), mějte na paměti, že zároveň mimo jiné posloucháte i takřkajíc „přetaveného“ Habermanna.

K poznání života a díla Františka Václava Habermanna v současné době nelze poskytnout příliš mnoho informací. Některé z nich se navíc stávají spíše diskutabilními, a tím i hůře prokazatelnými fakty. Víme, že se narodil v Kynžvartu roku 1706 do prostředí muzikální rodiny. V mládí absolvoval klatovské jezuitské gymnázium, kde měl zaručeně dostatek příležitostí důkladně vstřebat patřičné hudební dovednosti a současně se i nejen osobně seznámit, ale jistě také jako auditor semináře participovat na provádění tamní chrámové hudební praxe. Jeho vzdělávání se pak nadále rozvíjelo studiem filozofie

v Praze a poté i mimo České království, ve Španělsku, Francii a Itálii. V roce 1731 vstoupil do služeb prince Louise Henriho de Condé, při jehož pařížském dvoře vykonával funkci hudebního ředitele. Stejně uplatnění o něco později získal také u toskánského dvora v Itálii. Krátce po návratu do Čech, zřejmě někdy během roku 1741, byl jako regenschori angažován v kajetánském kostele Panny Marie Matky ustavičné pomoci v Nerudově ulici na Malé Straně, a záhy, patrně od roku 1750, také na kůru malostranského kostela Panny Marie pod řetězem. Během této své životní etapy se stává významnou postavou hudebního dění pozdně barokní Prahy, proslulým tvůrcem chrámové i světské hudby a spolu s tím taktéž vyhledávaným, renomovaným pedagogem. Kromě četných zájemců, pocházejících převážně z vyšších kruhů tehdejší aristokracie, bychom v průběhu tohoto období mezi jeho žáky spatřili rovněž i budoucí slavné osoby hudebního klasicismu, Josefa Myslivečka nebo Františka Xavera Duška. V poněkud pokročilém věku však rezignoval na vyšší kariérní ambice. Vrátil se zpět do rodného kraje, kde jako ředitel chrámové hudby pak zhruba deset let působil ve službách děkanského kostela svatého Mikuláše v Chebu. Zde se muzikálními aktivitám zřejmě věnoval až do své smrti, která roku 1783, ve věku sedmdesáti šesti let, dovršila jeho pozemskou pouť.

Hudební sbírky našeho muzea zahrnují řadu pozoruhodných exemplářů, mezi kterými bychom našli právě i prvotní tištěnou verzi Habermannova mešního cyklu *Philomela Pia* (*Zbožný slavík*). Její existence souvisí s hudebním děním při bývalém kostele minoritského konventu, který původně stával v centru areálu již neexistujícího starého města Mostu. Proč se v tomto případě jedná o raritu? Alespoň podle dosavadních zjištění, jde patrně o jeden ze dvou intaktně dochovaných originálních tisků tohoto díla, které se dnes nacházejí na území České republiky. Tím druhým je tisk českokrumlovské provenience, o němž je známo, že shodou okolností, podobně jako v Mostě, rovněž patřil do vlastnictví kůru tamního minoritského kláštera. Nezdá se být ani

F. V. Habermann, *Philomela Pia*, varhanní (organo) part. Foto archiv OMM.

překvapivé, že jsou tyto Habermannovy mše spjaty s prostředím řeholních domů minoritské komunity, kde si nepochybně vysloužily i patřičnou oblibu. Vždyť jde o velmi efektní repertoár, k jehož realizaci bylo sice zapotřebí projevit dostatek pílě a hudební zběhlosti, na druhou stranu ovšem vyžadoval jen minimum materiálních či finančních investic. V krajním případě si totiž postačilo zajistit čtyři schopné zpěváky (soprán, alt, tenor, bas), dva clarinisty (trompetisty) nebo hráče na lesní rohy, dva houslisty, varhaníka, kterého případně mohl podpořit ještě violonista, a hudba za pomoci tohoto skromného

pěveckého a nástrojového obsazení se dokázala projevit ve své okázalosti a lesku. Vzhledem k ideálům, typickým pro minoritskou řeholi, proto tyto přednosti Habermannova díla zaručeně zapadaly do představ o konání řádové liturgie.

Philomela Pia se do dnešních dnů nedochovala pouze v podobě několika historických tisků. Některé uvedené mše byly taktéž jednotlivě šířeny tehdy osvědčeným, často levnějším a podstatně rychlejším způsobem, jímž bylo ruční opisování. Dokládají to nejen dochované hudebniny, ale částečně tomu napovídají i dobové inventarizační katalogy. Zdá

se být pravděpodobné, že v oblasti severozápadního Podkrušnohoří touto cestou Habermanovy mše přibýly do majetku kostela Zvěstování Panny Marie v Duchcově, protože všech šest mší zde bylo roku 1750/1751 formou samostatných notových incipitů zaneseno mezi položky inventáře *Catalogus Sammentlicher und der kirchen Sub Titulo Beatae Mariae Virginis annuntiatae in Dux gehorigen Instrumenten und Musicalien*. Tedy i duchcovští chrámoví hudebníci Habermannovu hudbu nejen znali a vlastnili, ale jistě i provozovali. Podobná svědectví nabízí taktéž *Catalogus Missarum pro Stylo moderno producibilium* z let 1753–1754. Existence tohoto inventárního dokumentu se však váže již k hudební minulosti kláštera cisterciáků v Oseku. Avšak oproti Duchcovu, lze navíc doplnit, že v tomto případě se fyzicky dochovala i část konkrétních rukopisných hudebnin. Z Oseka pak zřejmě jedna z Habermannových mší dále putovala do v horách položené vsi Fláje, kam pravděpodobně díky za-

půjčené kopii byla doručena na základě osobního vyžádání tamního školního mistra.

Většina Habermannových děl je v současné době nezvěstná nebo těžko identifikovatelná. Vše navíc komplikuje i to, že František Václav nebyl jediným z rodu Habermannů, jenž byl přírodou obdařen kompozičním talentem. Také jeho bratři Anton spolu s mladším Karlem, oba vynikající pozounisté, se věnovali skladbě. Stejně tomu tak bylo i v případě synů Matouše a Franze, kteří rovněž podědili mnohé z otcova nadání. Bylo by proto velkým ochuzením závěrem nezmínit, že mostecké muzeum se může pochlubit dalšími, ještě nedávno téměř zapomenutými, na první pohled zcela nenápadnými kuriozitami. Jsou jimi dvě rukopisně zachycené skladby, dnes zahrnuté do hudební pozůstalosti mosteckých minoritů: *Si quaris Miracula* zamýšlená pro soprán, alt, tenor, bas s doprovodem varhan (generalbasu) a *Mottetto pro Ogni Festività Vos Genii Accurite* určená pro so-

prán, alt, tenor, bas, dvoje housle, violu, dvě trompety a varhany (generalbas). S vysokou pravděpodobností můžeme obě tyto kompozice prohlásit za tvůrčí počín F. V. Habermanna. Svědčí o tom nejen označení autora křestním jménem Franciscus, ale patrně i kvalita použitého papíru a tím i časové zařazení.

Za zmínku stojí také poznamenané jméno opisovače jedné z kompozic, kterým byl Václav Tschoeper, nepochybně jeden z členů rozrostlé rodiny varhaníků, v Mostě usazené už od 17. století. Navíc je vysoce pravděpodobné, že se zabýváme unikáty, které se jinde na světě nedochovaly. Proto nejen Philomela Pia, ale i tyto dvě muzikální drobnosti zaručeně patří k zářivým ozdobám hudebních sbírek Oblastního muzea v Mostě. Jejich uchování tak důstojně přispívá k poznání původně velmi rozsáhlé, nyní však v tristním, torzovitém stavu, na různých místech roztroušené Habermanově hudební pozůstalosti.

Vnější průčelí kostela Panny Marie pod řetězem. Foto M. Černý.

Miroslav Vyhnis

Pokusná puška Špitálský 1882

Koncem sedmdesátých let 19. století vznikala řada konstrukcí pušek, jejichž společného jmenovatele představovala snaha o zvýšení rychlosti střelby, ať již pomocí různých přídavných zásobovacích zařízení či integrovaných mechanismů.

Mezi plejádou konstruktérů známých jmen, jakými byli Josef Schulhof, Alfréd Kropatschek či Franz Fortelka se také objevuje jméno puškaře Antona Špitálského (1831–1909), pozdějšího technického ředitele zbrojovky ve Štýru (v letech 1889–1896). Špitálský po opuštění armády pracoval jako dílenský mistr v továrně Josefa Werndla, zakladatele štýrské zbrojovky (Oesterreichische Waffenfabriks-Gesellschaft). Společně s Karlem Holubem se podílel na vylepšování Werndlovy pušky a později pracoval na vlastní konstrukci opakováčky s cívkovým zásobníkem. K vývoji zbraně využil Špitálský francouzskou pušku Gras M 1866/74, kterou doplnil podávacím zařízením v podobě cívky uložené ve schránce pod závěrem zbraně. První patent na svoji konstrukci získal v březnu 1879, a přestože se jejím vývojem zabýval ještě v následujících třech letech, prosadit se mu ji nepodařilo.

Vzácně zachovalý exemplář této pokusné pušky se nachází ve sbírce zbraní Oblastního muzea v Mostě. Mimo funkční řez mechanismu zbraně, který se nachází v majetku Vojenského historického ústavu, je to jediná doložená puška tohoto systému v České republice.

Pohled na otevřený závěr s částí cívkového zásobníku systému Špitálský. Foto P. Krásenský.

Celkový pohled na pušku Špitálský 1882. Foto P. Krásenský.

Pavel Krásenský

Sbírka motýlů trochu jinak

Dříve velmi hojný, dnes pomalu mizící ohniváček celinkový. Zde je dobře vidět rozdíl ve zbarvení samce a samičky a také zadní strana křídel. Foto archiv OMM.

Když jsem v roce 2017 nastoupil do muzea jako entomolog, samozřejmě mě hned zajímalo, jaké druhy bezobratlých se nachází ve zdejší sbírce. Již dříve jsem věděl, že je zde poměrně rozsáhlá sbírka brouků a motýlů pocházejících především ze severozápadních Čech.

Když jsem v prvních měsících, v rámci povinné inventarizace, procházel v přírodovědném depozitáři jednu skříň po druhé a kontroloval obsah stovek sbírkových entomologických krabic, došel jsem k jedné, ve které krom klasických krabic se vzor-

ně vypreparovanými motýly byly i menší černé rámečky se sklem. Říkal jsem si, že se bude jednat o nějakou výukovou pomůcku nebo studijní materiál. Když jsem jeden rámeček otočil, bylo na něm evidenční číslo – jednalo se tedy o sbírkový předmět. Podobných byly ve skříní desítky. Autorem těchto rámečků byl Josef Borovička, první poválečný ředitel muzea.

Neznáme důvod, proč si tyto rámečky vyráběl, ale na první pohled se jedná o jakési výukové „panely“, které představují krásu a pestrost denních i nočních motýlů, a to jak druhů žijících u nás, tak druhů z tropických nebo subtropických oblastí. U každého druhu je uveden jeho vědecký, ale i český název, pokud na něj samozřejmě česká nomenklatura pamatovala. Stejně jako v Borovičkových sbírkových krabicích, i v těchto rámečcích jsou texty psané velmi úhledným písmem. Pokud se lišil vzhled samičky a samečka, umístil do rámečku obě pohlaví. Některé druhy motýlů mají nápadně rozdílné zbarvení vrchní a spodní strany křídel. Proto jsou u těchto druhů jedinci umístěni do rámečku jak rubovou, tak lícovou stranou nahoru. Někde dokonce přidal do rámečku i rostlinu, na které se vyvíjí housenky, nebo kterou motýl navštěvuje.

Jde tedy o velmi zajímavý způsob prezentování sbírkových exemplářů, který má svou uměleckou a estetickou hodnotu. Bohužel vzhledem k absenci faunistických údajů nemá materiál příliš velkou vědeckou hodnotu, což ale nic neubírá na jeho výjimečnosti a atraktivitě.

Rámeček se zástupci pestrokrídleců. V horní třetině je umístěno několik exemplářů pestrokrídlece podražcového, který u nás žije pouze na jižní Moravě. Níže jsou pak druhy z Bulharska nebo Francie. Foto archiv OMM.

Pavel Dvořák

Paleontologické nálezy z prostoru jezera Most

První den mého působení v Oblastním muzeu v Mostě mě informoval kolega Jaroslav Bažant, že v prostoru jezera Most našel desky se zkamenělinami rostlin. Popsal mi místo nálezu jako haldu desek pevné horniny, na kterých objevil zkameněliny listů. Vyslovil i domněnku, že mu to připadá jako deponie dovezeného materiálu a ukázal mi i několik nalezených zkamenělin.

Velice se odlišovaly od ukázek zkamenělin z bývalého lomu Ležáky, které do muzejních sbírek zařadil můj předchůdce Stanislav Hurník. Nálezy z prostoru bývalého lomu Ležáky pocházely z měkkých jílovitých hornin, a jednalo se především o zka-

meněliny rostlin. Bohužel často nebyly dobře zachované a zřetelné. Proto mě informace o výskytu pevných kusů hornin zaujala a na další cestu k jezeru Most jsem už vyrazil společně s Jaroslavem Bažantem. Po příchodu na místo nálezů se záhy ukáza-

lo, že nejde o dovezený materiál, ale o kusy hornin pravděpodobně vyryté buldozerem při terénních úpravách břehu budoucí vodní nádrže. Po vyčištění prostoru od vyrytých kusů se objevila vrstva horniny v původní poloze. Tuto vrstvu jsme dostupnými

Bloky horniny se zkamenělinami v blízkosti jezera Most. Foto P. Dvořák.

prostředky začali odlamovat a začaly se objevovat další zkameněliny. Postupně jsme navštívili lokalitu ještě několikrát a pro muzejní sbírku jsme nashromáždili řadu ukázek zkamenělin. Bohužel se po čase ukázalo, že naleziště není příliš rozsáhlé a je

tvořeno plošně omezenou čočkou zpevněného pelosideritu, která přechází do měkkých jílovitých hornin bez zkamenělin. Pelosiderit je směs jílu tmelená sideritem. Běžně se vyskytuje v celé mostecké pánvi v různých velikostech a tvarech.

V místě nálezu zkamenělin jde o velmi pevnou horninu, která zde umožnila výjimečné zachování třetihorních rostlin. Nejčastěji se láme na úzké (15–30 cm) a velmi dlouhé kusy (až 200 cm).

Areál jezera Most patří do oblasti bilinské delty. Tento prostor se vyznačoval velmi hojnými nálezy rostlinných zkamenělin, jejichž četnost se snižuje směrem od jihu k severu. V oblasti původního lomu Ležáky byly rostlinné fosilie nacházeny v průběhu celé těžby a vyskytovaly se většinou v prachovitých jílech a nebyly tak výborně zachované, jako je tomu na jezeře Most. Rostliny jsou ve větší části pelosideritů zachovány jako nahromadění rostlinné masy, kde je velmi nesnadné rozeznávat jednotlivé listy. V některých blocích horniny jsou výjimečně zachovány celé jednotlivé listy.

Na paleontologické lokalitě na jezeře Most se vyskytuje podobné rostlinné společenství jako na jiných místech mostecké pánve. Nejhojněji jsou zastoupeny druhy *Alnus julia-*

Nejda nejdolistá (*Zelkova zelkovifolia*). Foto P. Krásenský.

Smokvoň uťatá (Ficus truncata). Foto P. Krásenský.

niformis (olše julianotvará), *Ulmus pyramidalis* (jilm jehlanovitý), *Salix varians* (vrba měnlivá), *Populus populina* (topol topolový). Poměrně více se proti ostatním lokalitám vyskytuje *Zelkova zelkovifolia* (nejda nejdolistá). Méně často se vyskytují druhy *Acer tricuspidatum* (javor trojdlilný), *Acer angustilobum* (javor úzkolaločný), *Populus zaddachii* (topol zaddachův), *Salix haidingeri* (vrba Haidingerova), *Platanus neptuni* (platan Neptunův), *Paliurus favonii* (čišník Favonův), *Berberis berberidifolia* (dřišťál dřišťálolistý), *Parrotia pristina* (parrotie dávná). Velmi vzácně, jen v jediném exempláři, se podařilo najít *Podocarpium podocarpum* (luskoplod luskoploď), *Comptonia difformis* (postopčák znetvořený), část luku rostliny *Leguminosites tobischii* (luštěnina Tobischova), velkou vzácností je nález malé části listu *Pungiphyllum cruciatum* (bodlořist křížový).

Naleziště jsme navštívili ještě několikrát a podařilo se nám nashromáždit řadu zajímavých vzorků. Lze konstatovat, že se jedná o plošně nevelký výskyt tvrdé sideritické horniny, který se výrazně odlišuje od měkkých rozpadavých hornin ve svém okolí. V rámci dlouhodobé spolupráce byl umožněn sběr vzorků i pracovníkům paleontologického oddělení Národního muzea v Praze. Několik kusů je v současné době vystaveno v prostorách depozitářů Národního muzea v Praze - Horních Počernicích. Ukázky z tohoto naleziště budou v blízké budoucnosti představeny veřejnosti v nově připravované přírodovědecké expozici.

Jilm jehlanovitý (Ulmus pyramidalis). Foto P. Krásenský.

Jaroslav Bažant

Rybák dlouhoocasý na jezeře Most

Jezero Most poskytuje ornitologům i ostatním milovníkům přírody velké potěšení zejména v zimě, kdy patří mezi deset nejvýznamnějších zimovišť vodního ptactva v Česku. Zajímavé druhy je však možné pozorovat i v době ptačích tahů na jaře a na podzim.

Při jedné z dubnových návštěv lokality jdeme s kolegou Mílou Anderlem z mosteckého Ornitoklubu prověřit hnízdiště racků chechtavých na břehu jezera. Tento dříve zcela běžný a velice hojně hnízdící druh začal od sedmdesátých let dvacátého století rychle ubývat, dnešní počty jsou oproti dřívějším stavům zhruba desetinové. Proto je nález hnízd vždy potěšující. Na hnízdiště nás upozorní asi čtyřicítka poletujících a křičících racků. Ptáci co chvíli dosedají na zem a zase se vznášejí do vzduchu, jejich námluvy jsou v plném proudu. Míla usilovně fotí, já sleduji situaci triedrem a stativovým dalekohledem. Kromě racků chechtavých zaznamenáváme asi 75 racků bělohavých. Jde o druh, který se do Česka šíří z jihovýchodu, na Novomlýnských nádržích na jižní Moravě už pravidelně hnízdí, v severozápadních Čechách zatím ne. Přesto se zde v průběhu celého roku vyskytují hlavně nedospělí, v zimě i staří ptáci v několikasetčlenných hejnech. Pozorovaný výčet racích druhů tohoto dne uzavírá jedinec racka malého. Jak název napovídá, je znatelně menší než jeho příbuzní, zvláštní kresba na hřbetě a ocase vypovídá o tom, že jde o nedospělého ptáka.

Naši pozornost však upoutá jiný bílý pták vypadající na první pohled jako drobnější racek. Nápadný je ale jeho velmi lehký způsob letu s častými akrobatickými změnami směru. Neznámý opeřenec není nijak zvlášť plachý, po chvíli sledování dalekohledem zjišťuji, že se jedná o nějaký druh rybáka, nejspíš rybáka obecného. Je šedobíle zbarven, nápadná je výrazná „vlaštovčí“ vidlice na ocase, černá čepička a červený zobák. Míla ho několikrát vyfotografuje, jsme rádi za takový úlovek, na jezeře Most jsme dosud viděli jen rybáky černé. Když jsme se vrátili z obchůzky jezera a Míla mi poslal fotografie našich zajímavých pozorování, všiml jsem si ke svému velkému překvapení, že pozorovaný rybák není rybák obecný, ale podobný, nepoměrně vzácnější

ší rybák dlouhoocasý. Ve srovnání se svým příbuzným se vyznačuje delším vidlicovitým ocasem, jednobarvě červeným zobákem a tenkým ostře ohraničeným lemem ručních

tarktidy. Tuto dlouhou pout' nepřelétávají nejkratším směrem, ale využívají vzdušných proudů i potravní nabídky, cesta má mnoho zastávek a odboček. Po přezimování u pobřeží

Bylo velmi obtížné zachytit tohoto hbitého ptáka na fotografii. Povedlo se to aspoň z velké vzdálenosti a tak máme cenný důkaz výskytu tohoto zajímavého druhu na jezeře Most. Foto M. Anderle.

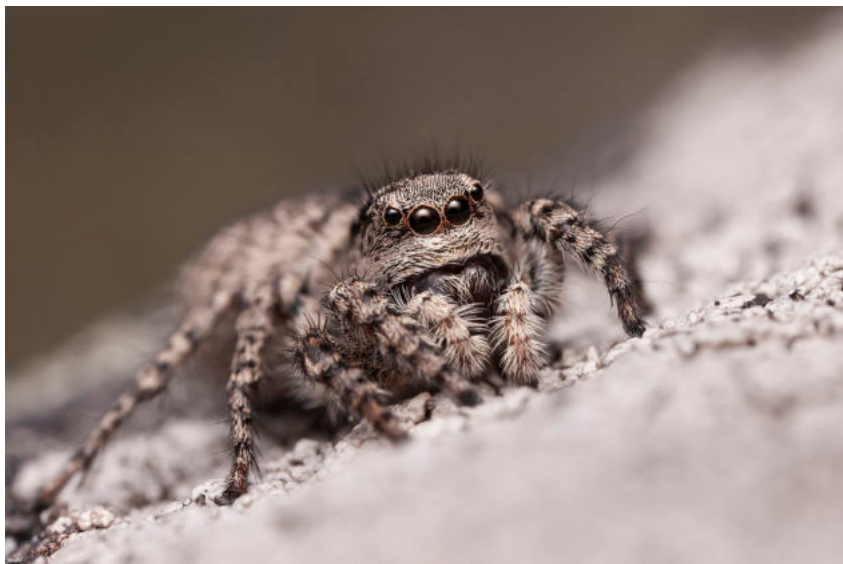
letek. Bez výborné fotodokumentace při pozorování by nebylo přesné určení vůbec možné. Měli jsme štěstí, byli jsme ve správnou dobu na správném místě.

Rybák dlouhoocasý (*Sterna paradisaea*) hnízdí v severní Evropě, Asii a Americe převážně na vysokém severu v Arktidě. Hnízda staví na písčínách, ostrůvcích, skalách i v trávě, snáší obvykle dvě vejce, na kterých sedí střídavě oba rodiče. Ptáci se živí malými rybami, korýši, měkkýši a hmyzem. Potravu loví v letu, někdy se třepotají jako poštolka na místě, pak se bleskurychle vrhají do vody. Po vyhnízdění podnikají nejdelší tahové cesty ze všech ptáků až do An-

Antarktidy se na jaře opět vrací zahnízdit do Arktidy. Během roku uletí přinejmenším 35 tisíc kilometrů, většinou ale mnohem více. Zajímavé také je, že tento rybák prožije v Arktidě i Antarktidě tamější polární léto, kdy slunce nezapadne pod obzor. Zimu tedy vůbec nezná. Rybák dlouhoocasý je v České republice mimořádně vzácný migrant, snadno zaměnitelný s rybákem obecným. Jeho objev je třeba nahlásit Faunistické komisi České společnosti ornitologické, která pozorování posoudí a výskyt schválí, nebo zamítne. V našem případě kvalitní fotodokumentace jasně prokazuje jeho tahovou zastávku na jezeře Most.

Pavel Krásenský Skákavky

Když hovoříme o pavoucích, většině z nás se vybaví nějaký velký a chlupatý pavouk s dlouhýma nohama, který spřádá obrovské pavučiny, do nichž chytá nebohou kořist. Když se však řekne skákavka, většina lidí si představí malého pavoučka s velkýma očima a roztomilým kukučem.

Samička vzácné skákavky teplomilné (Asianellus festivus). Žije na skalních stepích a lesostepích nižších a středních poloh. Foto P. Krásenský.

Skákavkovití (*Salticidae*) se vyznačují protáhlým tělem, vysokou hlavohrudí a poměrně krátkýma nohama, z nichž oba zadní páry slouží ke skákání. Oči jsou uspořádané do tří řad. Postavení a velikost očí jsou charakteristické a odlišují skákavky od jiných pavouků. Největší střední oči jsou teleskopické. Sítnice teleskopických očí je ovládána četnými svaly, které umožňují posun zorného pole, aniž by se musel pavouk natáčet. Díky tomuto unikátnímu systému dokáží skákavky vidět v 3D prostoru, což jiní pavouci neumí. Dokáží se učit jednoduchým úlohám, vidí na vzdálenost delší než půl metru a vůbec jsou v rámci pavouků unikátní. Na území ČR je zatím známo asi 66 druhů skákavek a nedá se vyloučit, že se tu mohou další druhy objevit.

Mezi fotografie jsou skákavky velmi oblíbené nejen pro své velké a nápadné oči, ale také pro své často pestré zbarvení a poměrně klidné chování. Nebudu se zde věnovat přímo fotografování skákavek, které je poměrně snadné a nějak zvlášť se neliší od fotografování dalších zástupců hmyzí říše, ale podíváme se na to, kde skákavky můžeme najít. Skákavky žijí na celé řadě biotopů. Zatím nebudeme vyrážet do lesa nebo na

okraj rybníka, ale podíváme se, kde najít skákavky poblíž vlastního bydliště. Pokud vlastníte rodinný domek, nějakou zahrádku nebo chalupu, je na čase vyrazit na průzkum okolí. Nejlepším termínem je jaro a léto, i když zde je dobré poznamenat, že skákavky je možné najít v průběhu celého roku. Avšak některé druhy můžeme potkat téměř výhradně na jaře, nebo naopak na podzim. Skákavky vyhledávají drobné úkryty a tak se v okolí svého bydliště zkuste zaměřit především na osluněné kamenné zídky, dřevěné ploty nebo staré stromy. Pozorně prohlížejte drobné prohlubně mezi kameny, nejružnější skuliny, dírký nebo spáry v kůře, pozorujte každý pohyb. Můžete prohlížet i osluněné stěny různých staveb, kůlen a dokonce i skleníky. Kde je dostatek potravy tam jistě budou i skákavky. Potravou skákavek jsou například různé mouchy a tak pokud se mouchy někde objevují a naletují na kamenné zídky, zbystřete svou pozornost.

Pokud žijete někde uprostřed města, nezbývá než vyrazit někam dál a po skákavkách začít pátrat jinde. Tím samozřejmě nechci říci, že skákavky neobjevíte přímo ve městě. Začneme tedy nějakým starším listnatým lesem nebo osamoceným

mi (solitárními) stromy. Skákavky vyhledávají staré a osluněné kmeny především dubů a borovic, které jim poskytují množství úkrytů a hojnost potravy. Pohybují se a loví ve spárách kůry, na větvích, při patách stromů apod. Skákavky se také skrývají v lesní hrabance. Některé druhy si budují své pavučinové zámočky pod odchlíplou kůrou stromů, opět velmi často dubů a borovic. Stačí najít nějaké soušky, mohou to být i menší stromy, a prohledávat drobné spáry v kůře, místa pod kůrou apod. Pokud budete chtít najít skákavky žijící v lesích a na jejich okrajích, ideálním nástrojem pro jejich sběr je entomologické sklepávací. Jako sklepávací může posloužit například i deštník, který otočíme rukojetí vzhůru a nějakým klackem, nebo jen rukou do něj oklepáváme různé větve stromů a keřů. Mezi úlomky kůry a listy, které do sklepávací spadnou, můžeme objevit i nejružnější brouky, ploštice a samozřejmě i skákavky. Může to být například Skákavka stromová (*Salticus cingulatus*) nebo skákavka podkorní (*Pseudicius encarpatus*).

Množství skákavek můžete pozorovat na menších či větších skalách, především v teplejších oblastech. Hledejte např. menší či větší skalky na stepích, nebo na otevřených svazích nad řekou. Důležité je, aby byly skalky osluněné. Skákavek zde žije hned několik druhů a často můžete narazit i na ty vzácnější. Výborným místem pro fotografování skákavek jsou například drobné skalní výchozy a balvany na jižní straně NPR Oblík v Českém středohoří, kde na nich v květnu můžete pozorovat několik druhů skákavek, včetně naší největší a vzácné skákavky rudopásé (*Philaenus chrysops*). Především samci jsou svým rudým zbarvením velmi nápadní. Další druhy, se kterými se na Oblíku můžeme setkat, jsou například skákavka dvoutočná (*Sitticus penicillatus*), skákavka nosatcová (*Ballus chalybeius*) nebo skákavka teplomilná (*Asianellus festivus*).

Skákavky žijí samozřejmě i v trávě a rákosí a to i v těsné blízkosti vody. Zde je fotografování poněkud složitější. Skákavky jsou často ukryté ve spleti trav a rákosí a není snadné je objevit. Je proto dobré se zastavit, klidně si kleknout, nebo si lehnout na břicho a sledovat sebemenší pohyb. Skákavky se při lovu velmi obratně pohybují po stéblech trav a tak se stačí jen pozorně dívat a určitě na nějakou skákavku narazíte. Takto můžete objevit například skákavku černou (*Evarcha arcuata*), nebo vzácnější skákavku rákosní (*Marpissa radiata*). Na rašeliníštích nad Chomutovem a Mostem můžeme najít vzácnou a velmi drobnou skákavku rašelinnou (*Heliophanus dampfi*), která se vyskytuje téměř výhradně ve vyšších polohách hraničních pohoří.

Na skákavky prostě můžete narazit téměř všude. Jsou však i další způsoby jak skákavky sbírat. Asi tím nejzajímavějším je sběr přezimujících jedinců. Především na stepích, ale i na různých náspech podél silnic je velmi málo úkrytů, které by mohly skákavky využít k přezimování. Především na místech s vápencovým podkladem je však velké množství

Sameček skákavky znamenáné (*Aelurillus v-insignitus*). S tou se setkáme v teplejších oblastech na písčínách, nebo výslunných stráních. Foto P. Krásenský.

drobných prázdných ulit. Skákavky, ale nejen skákavky, velmi rády využívají tyto ulity jako svá zimní obydlí. Stačí se proto v zimním období vydat do přírody a sbírat nejrůznější prázdné ulitky. Posbírané ulitky můžete doma umístit do nějaké větší plastové nádoby a čekat až začnou první obyvatelé ulitek vylézat ven. Je lepší ulitky rozdělovat do více nádob, aby

bylo snazší materiál přebírat. Takto ulovíte nejen skákavky, ale i další pavouky, chvostoskoky a dokonce i včely, které se v ulitách přímo vyvíjejí. Jen si dávejte pozor na to, abyste krabice řádně uzavřeli. Jakmile hmyz z ulitek vyleze, snaží se někam utéci a pokud nemáte tolerantního partnera tak Vám doma přidělá spíše více starostí než užitku.

Vzácná skákavka rašelinná (*Heliophanus dampfi*). Žije na rašeliníštích ve vyšších polohách, kde na ni můžete narazit v mechu, nebo na stoncích trav. Foto P. Krásenský.

Pavel Krásenský

Nový nález stepníka rudého na Písečném vrchu

Přírodní rezervace Písečný vrch, která se nachází asi 10 km jihovýchodně od Mostu, hostí celou řadu velmi zajímavých živočichů. V roce 2017 se v této rezervaci úspěšně začalo s reintrodukcí sysla obecného, v jehož norách žijí i speciální druhy bezobratlých, které se vyskytují v syslí kolonii na nedaleké Rané. Proto mě zajímalo, zda a jak rychle tyto druhy osídlí i nově vzniklou kolonii na Písečném vrchu. Jednoho pozdně letního odpoledne jsem se na kopec vydal po cestě vedoucí ze silnice mezi Bečovem a Milou. Byl krásný prosluněný den s oblohou zcela bez mráčků. Po několika minutách jsem dorazil na velkou louku, kde byli syslové před rokem vypuštěni. Když jsem na místo přicházel, zahlédl jsem rychlý pohyb v nízké trávě. Super, syslové přežili svou první zimu i to neuvěřitelné sucho a horko, které v letošním roce bylo.

Vrcholová část Písečného vrchu, kde jsem pozoroval desítky exemplářů. Stepníci pobíhali na obnažených místech s řídkou vegetací. Foto P. Krásenský.

Určitě se ptáte, proč píši stále o syslích a ne o stepnících, kteří jsou hlavní náplní tohoto článku. Tak se tedy pojdme na stepníky podívat blíže. Stepníci jsou nápadní pavouci, především jejich samečkové, kteří mají charakteristické černo-červeno-bílé zbarvení s nápadnými černými tečkami na zadečku. V Čechách se můžeme setkat se dvěma druhy, které žijí na zachovalých stepních lokalitách. Asi neznámějším druhem je stepník rudý (*Eresus kollari*), který je také naším nejmenším druhem a vyskytuje se v pozdním létě a na začátku podzimu. Naopak v jarním období se můžeme setkat se stepníkem černonohým (*Eresus sandaliatus*), ten je však ještě mnohem vzácnější a stabilní populace žije například na Úhošti

Samečci stepníků patří mezi naše nejhezčí pavouky. I přesto, že měří jen kolem 8 mm, v trávě je nelze díky zbarvení přehlédnout. Foto P. Krásenský.

u Kadaně. Když jsem se tedy dostal na louku se syslími norami, zajímalo mě, zda nenarazím na nějakého brouka, který v nich žije. Všiml jsem si, že byly některé nory ucpané a to znamená, že se již někteří syslové uložili k zimnímu spánku, ano i na konci léta se to může stát. Prohlížel jsem hlínu v okolí jedné nory, když jsem si všiml rychlého pohybu v nízké trávě. Zvedl jsem se a hledal, copak to mezi trsy trávy pobíhá. Nikde nic, že bych měl už vidiny. Upřeně jsem však hleděl na místo, kde jsem pohyb zaregist-

roval, a vyplatilo se. Z pod jednoho drnu vyběhnul krásný sameček stepníka rudého. Měl jsem z objevu obrovskou radost, protože z Mostecky nebyl dosud tento druh znám. Když jsem si samečka nafotil a pokochal se jeho krásou, zkusil jsem se podívat po okolí, zda tu nejsou další. Jaké bylo mé překvapení, když jsem hned po několika krocích objevil dalšího. Nakonec jsem prošel téměř celou louku a na obnažených místech viděl pobíhat dalších 12 samečků. Samičky žijí velmi skrytým způsobem života a té-

měř nikdy neopouštějí své nory a tak není snadné je objevit. Přítomnost samečků však ukazuje, že se jim na této lokalitě daří velmi dobře. Je jen záhadou, jak to, že si tohoto nápadného pavouka nevšiml někdo dříve. Probíhala zde spousta výzkumů a vrch je i častým cílem turistů, kteří v době digitálních technologií zdokumentují téměř vše zajímavé, na co narazí.

Nález stepníka rudého ukázal na zachovalost zdejších stepí a nebývá než popřát stepníkům, a samozřejmě i syslům, aby se jim v novém domově líbilo a aby se na ně mohly chodit dívat budoucí generace.

Pavel Krásenský Za majkami Písečného vrchu

Přírodní rezervace Písečný vrch se nachází asi 10 kilometrů jihovýchodně od Mostu a pro mě z trochu nepochopitelných důvodů nepatří do chráněné krajinné oblasti České středohoří, a to i přesto, že hned území západně od silnice vedoucí přímo kolem Písečného vrchu tam patří. Naštěstí to na tuto přírodní rezervaci nemá žádný negativní vliv a tak se zde můžete setkat s řadou vzácných a zajímavých rostlinných i živočišných druhů. Dnes se vypravíme za majkami, podivnými baculatými brouky s ještě podivnějším životním cyklem.

Každý přírodovědec již od začátku roku vyhlíží první slunečné a teplé jarní dny a těší se, až bude moci vyrazit za prvními tvory, kteří se venku objeví. Když jsem se letos vypravil na první pracovní cestu na Písečný vrch u Bečova, byl ještě březen. Po dlouhé a chladné zimě, kdy teploty padaly hluboko pod bod mrazu, byla země ještě prochladlá a začínala se objevovat první tráva a s ní také první druhy bezobratlých. Na otevřených místech bez vegetace, klidně i přímo na cestě nebo v její blízkosti, již čile pobíhali drobní potměnící píseční (*Opatrum sabulosum*), občas se objevil i nějaký menší střevlíček. Slunce již několik dní příjemně hřálo a tak jsem procházel horní jižně exponované partie kopce a pátral po dalších zajímavých tvorech. Časné jaro je na stepních lokalitách, mezi které samozřejmě patří i Písečný vrch, velmi zajímavé především výskytem majek. Majky jsou poměrně velcí brouci patřící do čeledi Meloidae a jsou známé tím, že vylučují jedovatou látku nazývanou kantaridin. Brouci ji používají v případě ohrožení a objevuje se na těle majek v podobě malých medově zbarvených kapiček. Kantaridin je znám jako afrodiziakum a také jako složka mnoha středověkých jedů. Majky byly v minulosti velmi hojné, ale díky industrializaci zemědělství, zejména pak rozorávání mezí v rámci

scelování pozemků a také velkoplošné chemizaci, se staly vzácnějšími. Proto byl celý rod *Meloe* zařazen do seznamu zákonem chráněných živočichů.

Jak jsem již uvedl, majky mají podivuhodný životní cyklus, tak se na něj pojdme podívat trochu podrobněji. Oplozené samičky majek vyhledávají vhodné místo, kde nakladou obrovské množství vajíček, z nichž se po několika dnech vylíhnou velmi drobné larvy. Toto první larvální stádium se výrazně liší od těch následujících. Je pohyblivé a díky

přítomnosti tří drápků na chodidlech označované jako triungulin. Aby se mohly majky dále vyvíjet, musí drobní triungulini vyšplhat na rostlinu a čekat. Asi se ptáte, na co taková larva může čekat – na včelu. Bohužel pro larvu majky je důležitý i druh včely a tak to nemůže být například nám všem dobře známá včela medonosná. Triungulin totiž čeká na samotářskou včelu, na kterou velmi hbitě přeलेze, a nechá se transportovat do hnízda. Bohužel velké množství triungulinů uhynie proto, že se přichytí na nesprávného hostitele, kterým může být

Samička majky Meloe scabriusculus. Hojnější je na střední a jižní Moravě, v Čechách je výrazně vzácnější. Foto P. Krásenský.

S majkou Meloe rugosus se setkáme především na podzim a patří k hojnějším druhům. Foto P. Krásenský

Majka Meloe decorus byla velmi vzácná a vyskytovala se pouze na jižní Moravě. V posledních letech se šíří po celé České republice a setkáme se s ní i zde na severu. Foto P. Krásenský.

nějaký motýl, moucha, ale například i tesařík. Aby některá z larev „našla“ to správné hnízdo a dokončila zdárně svou přeměnu v dospělou majku, musí samičky klást velké množství vajíček. Po tom co se triungulin na těle včely dostane do hnízda, zahubí a sežere její larvu, případně larvy a také veškerou potravu, kterou pro larvy včela nachystala. Když larva majky dostatečně vyrostle, čeká ji klidové stádium, v němž přečká zimu. Na jaře se pak zakuklí a za několik dní opustí hnízdo dospělý brouk a celý cyklus se může opakovat. Na Písečném vrchu se poměrně hojně vyskytuje několik druhů samotářských včel a tak není překvapením, že se tam můžete setkat se čtyřmi druhy majek. Když jsem procházel vrcholové partie vrchu, díval jsem se především na obnažená místa s jižní expozicí a také na místa, kde jsem v minulosti pozoroval samotářské včely.

První majkou, kterou jsem objevil, byla majka obecná (*Meloe proscarabeus*), druh, který jsem na Písečném vrchu potkával nejčastěji. Je to poměrně velká modročerná

majka, která může dorůst velikosti až kolem 4 centimetrů. Patří mezi nejhojnější majky, ale i přesto se s ní setkáme častěji na střední a jižní Moravě. V Čechách se vyskytuje ostrůvkovitě v teplejších oblastech. Několikrát jsem ji pozoroval, jak na otevřenějších místech s řídkou vegetací okusuje čerstvé lístky rostlin a nastavuje se paprskům slunce. Právě při této činnosti se dá bez problémů vyfotografovat, protože jinak majky neustále pobíhají.

Netrvalo dlouho a objevil jsem další, vzácnější majku *Meloe decorus*. Tento druh byl v minulosti velmi vzácný a vyskytoval se pouze na jižní Moravě v oblasti Pálavy. V posledních letech expanduje na nové lokality a tak se s ní poměrně často setkáme na stepích v Českém středohoří, ale i na Žatecku (např. v přírodní památce Stroupeč). Tato majka patří k menším druhům a dorůstá velikosti kolem dvou centimetrů.

Přiznám se, že jsem další druh majky při mé první jarní návštěvě již nečekal. Jaké bylo mé překvapení, když jsem na jedné řídce zarost-

lé loučce pozoroval samičku majky *Meloe scabriusculus*. Tato poměrně nenápadná majka není v našem regionu příliš častá a tak jsem měl z nálezu radost. Posledním druhem, který jsem však na lokalitě pozoroval v loňském roce, kdy jsem ji navštívil až v druhé polovině léta, je majka *Meloe rugosus*. Tento druh dorůstá do velikosti kolem dvou a půl centimetru a patří mezi hojnější. Můžeme se s ním setkat i v podhůří, nebo dokonce na horách. Před mnoha lety jsem ji pozoroval nad Kláštercem nad Ohří v nadmořské výšce asi 650 metrů nad mořem. Bylo sychravé počasí a velmi pomalu lezla po lesní cestě.

Písečný vrch patří mezi nejzajímavější lokality, které se v okolí Mostu nacházejí. A to, že se zde vyskytuje i několik druhů majek ukazuje na jeho přírodovědnou hodnotu. Když se na něj na jaře vypravíte, můžete si být jisti, že uvidíte mnohé zajímavé. Od baculatých majek, přes početné kolonie samotářských včel až po kolonii syslů, která tu byla založena v druhé polovině roku 2017.

Mezi nejhojnější druhy majek patří majka obecná (*Meloe proscarabeus*). I zde však platí, že je hojnější na jižní Moravě.
Foto P. Krásenský.

Oblastní muzeum v Mostě

PŘÍSPĚVKOVÁ ORGANIZACE ÚSTECKÉHO KRAJE

Čsl. armády 1360/35

434 01 Most

IČO: 00080730

Telefon: +420 476 442 111; E-mail: info@muzeum-most.cz

Vstupné:

základní: 30 Kč

snížené: 15 Kč (děti, studenti, mládež a senioři)

zdarma: děti do 6 let a ZTP

senior pas: 12 Kč

Poplatek za fotografování v prostorách muzea 20 Kč

Návštěvní hodiny

Pondělí:	zavřeno
Úterý:	12:00 -18:00
Středa:	12:00 -18:00
Čtvrtek:	12:00 -18:00
Pátek:	12:00 -18:00
Sobota:	10:00 -18:00
Neděle:	10:00 -18:00

Státní svátky: 10:00 -18:00

www.muzeummost.cz